

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ І МЕНЕДЖМЕНТУ

КАФЕДРА МЕНЕДЖМЕНТУ І ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

Пояснювальна записка
до кваліфікаційної роботи
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
на тему
**«ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ
ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ»**

Виконав: здобувач вищої освіти
4 курсу групи ПУіА 2022-1
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми
«Публічне управління та
адміністрування»

Олег БОРИСОВ
(ім'я та прізвище)

Керівник Світлана ГАЙДУЧЕНКО
(ім'я та прізвище)

Рецензент Сергій КИРІЙ
(ім'я та прізвище)

Рецензент Христина КАЛАШНІКОВА
(ім'я та прізвище)

Харків – 2026 року

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА ІМЕНІ О. М. БЕКЕТОВА

Навчально-науковий інститут економіки і менеджменту
Кафедра менеджменту і публічного адміністрування
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
проф. Марина НОВІКОВА

«19» травня 2026 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Борисова Олега Максимовича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Організаційні аспекти становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні»
2. Керівник роботи Гайдученко Світлана Олександрівна, д-р. наук з держ. упр., професор
затверджені наказом від 19.05.2026 р. № 428-03
Строк подання здобувачем роботи 22.06.2026 р.
3. Вихідні дані до роботи чинне законодавство, матеріали переддипломної практики, періодична спеціальна література, інші джерела.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: Розділ 1. Теоретичні засади становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки. Розділ 2. Аналіз особливостей становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки. Розділ 3. Пріоритетні напрями розвитку організаційного механізму системи публічного управління у сфері екологічної безпеки.
5. Перелік графічного матеріалу: 1. Титульний лист. 2. Актуальність теми, мета, об'єкт, предмет, новизна. 3. Завдання, зумовлені досягненням мети кваліфікаційної роботи. 4. Основні завдання системи публічного управління щодо екологічної безпеки. 5. Особливості публічного управління у сфері екологічної безпеки. 6. Механізми публічного управління у сфері екологічної

безпеки. 7. Структура механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки. 8 Міжнародні ключові екологічні громадські організації. 9. Напрями успішних інноваційних практик зарубіжних країн. 10. Базові особливості європейської системи екологічного управління. 11. Етапи законотворчості у сфері екологічної безпеки. 12. Основні напрями міжнародної технічної допомоги в сфері екології. 13. Ключові показники оцінювання діяльності у сфері екологічної безпеки. 14. Структура суб'єктів організаційного механізму публічного управління в сфері екологічної безпеки. 15–16. Висновки дослідження відповідно до завдань.

6. Дата видачі завдання 19 травня 2026 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітки
1.	Дослідження основних літературних джерел за темою кваліфікаційної роботи	01.06.2026-06.06.2026	виконано
2.	Розділ 1. Розгляд теоретичних засад становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки	01.06.2026-06.06.2026	виконано
3.	Розділ 2. Аналіз особливостей становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки	07.06.2026-12.06.2026	виконано
4.	Розділ 3. Пріоритетні напрями розвитку організаційного механізму системи публічного управління у сфері екологічної безпеки	13.06.2026-16.06.2026	виконано
5.	Висновки	17.06.2026	виконано
6.	Оформлення графічного матеріалу	18.06.2026	виконано
7.	Оформлення пояснювальної записки	19.06.2026-21.06.2026	виконано
8.	Попередній захист	22.06.2026	виконано
9.	Захист	24.06.2026-25.06.2026	

Здобувач вищої освіти

_____ (підпис)

Олег БОРИСОВ

(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Світлана ГАЙДУЧЕНКО

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	9
1.1. Сутність і зміст екологічної безпеки держави як об'єкта механізмів публічного управління	9
1.2. Концептуальні аспекти механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки.....	17
1.3. Зарубіжний досвід функціонування механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки.....	26
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ.....	36
2.1. Генезис розвитку нормативно-правової бази публічного управління у сфері екологічної безпеки.....	36
2.2. Особливості функціонування організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки	45
2.3. Аналіз проблематичних аспектів становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки	52
РОЗДІЛ 3 ПРИОРІТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ	62
3.1. Стратегічні аспекти розвитку організаційного механізму системи публічного управління у сфері екологічної безпеки.....	62
3.2. Методологічні підходи до розвитку організаційного механізму системи публічного управління у сфері екологічної безпеки	70
3.3. Прагматичні аспекти щодо зміни ключових суб'єкт-об'єктних відносин і взаємодії в системі публічного управління у сфері екологічної безпеки.....	77
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Сфера екологічної безпеки з перших років незалежності України стала одним із ключових об'єктів державного управління, а з початку становлення системи публічного управління набула більш широкої суб'єктності та відповідальності шляхом формування законодавчої бази, утворення нових і реформування уже наявних владних інститутів у контексті вимог національної системи цілей сталого розвитку. Остання обумовлює подальше планування розвитку України, подолання негативних явищ і проблем в економічній, соціальній та екологічній сферах; охорону та відродження довкілля задля якісного життя та благополуччя нинішніх і прийдешніх поколінь; створення необхідних умов для суспільного договору між владою, бізнесом і громадянським суспільством щодо підвищення якості життя громадян, гарантування соціально-економічної та екологічної стабільності, досягнення високого рівня освіти і охорони громадського здоров'я.

У такому контексті стає визначальним впровадження регіональної політики орієнтованої на гармонійне поєднанні загальнонаціональних і регіональних інтересів; збереження національних культурних цінностей і традицій.

Усе зазначене вище мало глибокий сенс і широкі перспективи у мирний час, а у важку годину повномасштабної військової агресії на Україну з боку сусідньої держави не усе із запланованого підлягає виконанню в силу непереборних обставин. Війни, як завжди, орієнтовані на знищення усього природного і живого, відкидаючи на невизначений час прогрес у сфері екологічної безпеки, але держава, місцеве самоврядування, інститути бізнесу та громадянського суспільства зобов'язані думати про майбутнє країни та у межах можливостей приймати необхідні рішення, хоча б на організаційному рівні.

Теорія публічного управління загалом, і зокрема, у сфері екологічної безпеки, продовжує розвиватися завдяки значній кількості вітчизняних і

зарубіжних досліджень у сфері охорони навколишнього середовища, використання природних ресурсів, екологічної політики, ролі громадських організацій в екологічній сфері, проблем деградації природного середовища, складових механізмів системи публічного управління, природокористування, світовий досвід державної екологічної політики в умовах глобальних викликів та її пріоритетів на державному, регіональному та місцевому рівнях вивчали такі науковці, як: В. Авер'янов, О. Амосов, А. Антонова, І. Грицяк, С. Гроф, Б. Данилишин, Г. Дейлі, Д. Белл, В. Крук, О. Дацій, М. Миколайчук, О. Оболенський, О. Лазор, М. Попов, В. Яценко та ін. Вони вказували на недосконалість управлінської моделі у цій сфері, що спричинила системне виснаження природно-ресурсного потенціалу, погіршення стану довкілля та зростання викликів у сфері екологічної безпеки і обумовила актуальність перегляду публічно-управлінських підходів.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених проблематиці публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні, ще залишаються недостатньо дослідженими питання комплексного підходу до організаційних проблем становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки.

Усе вище зазначене підтверджує актуальність теми кваліфікаційної роботи.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні та визначення пріоритетних напрямів розвитку її організаційного механізму у контексті прагматичних аспектів їх впровадження.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань:

- узагальнити теоретичні засади становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки;
- вивчити зарубіжний досвід функціонування механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки;

- проаналізувати особливості становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки;
- визначити пріоритетні напрями розвитку організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки;
- дослідити та визначити прагматичні аспекти щодо зміни ключових суб'єкт-об'єктних відносин і взаємодії в системі публічного управління у сфері екологічної безпеки.

Об'єктом дослідження є система публічного управління України

Предмет дослідження – організаційні аспекти становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні.

Методи дослідження. Відповідно до мети та поставлених завдань у дослідженні застосовано як загальнонаукові, так і спеціальні методи та підходи, зокрема: системний підхід, методи аналізу та синтезу, індукція й дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, узагальнення, моделювання, метод експертних оцінок. Системний підхід та діалектичний аналіз дозволили всебічно дослідити системний характер процесів публічного управління у сфері екологічної безпеки. Методи індукції, порівняння, аналогії й абстрагування сприяли визначенню предмета дослідження та розкриттю сутності відповідних понять і категорій у предметній сфері. За допомогою методів аналізу та синтезу здійснено відбір наукової інформації за темою дослідження та визначено особливості становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні. Метод узагальнення сприяв вивченню концептуальних підходів до становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки. Визначенню пріоритетних напрямів розвитку організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки та прагматичних аспектів їх впровадження сприяв метод моделювання та прогнозування.

Теоретичною базою кваліфікаційного дослідження є фундаментальні положення теорії публічного управління, дослідження вітчизняних і зарубіжних учених, а емпіричною – нормативно-правові акти України, дані

соціологічних опитувань, матеріали науково-практичних конференцій, публікації наукових видань, статистичні матеріали.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки, отримані у результаті дослідження можуть бути корисними на усіх рівнях публічного управління завдяки наведеним прагматичним аспектам щодо зміни ключових суб'єкт-об'єктних відносин і взаємодії в системі публічного управління сферою екологічної безпеки в сучасній Україні.

Результати кваліфікаційної роботи апробовані під час ІХ Міжнародної науково-практичної конференції «Правові засади організації та здійснення публічної влади» м. Хмельницький 14 травня 2026 р. Доповідь була представлена на тему «Організаційні аспекти становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні».

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Сутність і зміст екологічної безпеки держави як об'єкта механізмів публічного управління

У західній науковій традиції відсутнє єдине усталене трактування категорії «публічне управління», у зв'язку з чим її зміст інтерпретується у кількох ключових вимірах. Зокрема, її розглядають: як професійну діяльність державних службовців і політичних діячів; як сукупність структур та процедур функціонування органів державної влади; як системну діяльність, що охоплює інституційні структури й процедурні механізми [43]; а також як послідовне й упорядковане застосування норм права [85]. Аналогічна багатовимірність характерна і для трактування поняття «механізм управління», зміст якого в працях провідних українських і зарубіжних науковців розкривається через різні підходи та контексти.

Так, механізм управління визначають як сукупність державних органів, інтегрованих у цілісну систему для реалізації цілей і завдань державного управління відповідно до їхнього правового статусу, а також як комплекс правових норм, що регламентують організаційні засади й процес здійснення ними своїх функцій [2]. Інший підхід акцентує увагу на ньому як на системі форм і методів впливу територіальних органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на процеси реформування і функціонування економічних суб'єктів у різних секторах господарства регіону [3]. Крім того, механізм управління трактується як система елементів організаційно-економічного впливу на управлінські процеси [7], або як складна, ієрархічно організована система органів державної влади, що функціонують на основі визначених принципів з метою реалізації завдань державного управління [6].

Поряд із цим, у науковій літературі механізм управління розглядається як сукупність практичних заходів, інструментів, важелів і стимулів, за допомогою яких органи державної влади здійснюють вплив на суспільство, виробничу сферу та інші соціальні системи з метою досягнення визначених цілей. Його також інтерпретують як комплекс політичних, економічних, соціальних, організаційних і правових засобів цілеспрямованого впливу суб'єктів державного управління [2], або як систему процедур, що забезпечують формування управлінських рішень і визначають правила їх прийняття та реалізації [23].

Становлення сучасної системи публічного управління супроводжується переосмисленням ролі взаємодії держави та громадянського суспільства. Науковці наголошують, що нині цей аспект набуває особливої ваги, на відміну від традиційного розуміння державного управління як виключно організаційно-регулятивного впливу держави на суспільні процеси з метою їх упорядкування, збереження або трансформації на основі владних повноважень [36].

У контексті екологічної політики механізми державного управління розглядаються як цілісна система інструментів, спрямованих на реалізацію низки функціональних завдань. До них належать: нормативно-правове регулювання у сфері охорони довкілля; організаційно-управлінське та структурно-функціональне забезпечення контролю й моніторингу екологічного стану; а також сприяння сталому розвитку держави, суспільства та окремих територій [21]. Водночас фахівці підкреслюють, що завдання механізму управління в екологічній сфері пов'язані з досягненням екологічної безпеки та формуванням мотивації до дотримання природоохоронних вимог як пріоритетних цілей. До них також відносять забезпечення економічного захисту державних інтересів у сфері природокористування; створення умов для ефективного та раціонального використання природних ресурсів у господарській діяльності; а також справедливий розподіл доходів, отриманих від їх експлуатації, із

застосуванням економічних механізмів екологічно збалансованого розвитку [25]. У зв'язку з цим такий механізм має бути органічно інтегрований у загальну економічну систему держави.

На сучасному етапі розвитку цей механізм характеризується фрагментарністю, оскільки включає розрізнені методи та інструменти, спрямовані переважно на подолання окремих екологічних проблем і ліквідацію їх наслідків, а не на усунення причин їх виникнення. Відповідно, науковці визначають його ключові завдання як: стимулювання зниження негативного впливу на довкілля; заохочення раціонального використання та збереження природних компонентів, а також зменшення ресурсної місткості виробництва; формування фінансових джерел для природоохоронних заходів за рахунок екологічних платежів і зборів, незалежних від державного та місцевих бюджетів [25].

Разом із тим реалізація зазначених завдань ускладнюється низкою специфічних чинників, серед яких: інфраструктурний характер екологічних товарів і послуг; тривалість відтворювальних процесів у сфері природокористування та тісне переплетіння економічних і природних процесів; особливості відносин власності на природні ресурси; специфіка ринкових відносин у екологічній сфері, а також визначальна роль держави в управлінні процесами природокористування [25].

Узагальнюючи, слід зазначити, що категорії «механізм державного управління» та «механізм публічного управління», як і будь-які управлінські механізми, мають певне змістове наповнення, яке визначається характером і способами впливу на об'єкт управління. Такі способи реалізуються через відповідні алгоритми, інструменти та процедури. Водночас їх відмінності зумовлені насамперед різницею у суб'єктах і об'єктах впливу, що, у свою чергу, визначає специфіку форм, методів і засобів управлінської діяльності [39], які знаходять своє відображення у відповідних публічних політиках.

До системи механізмів формування та реалізації державної екологічної політики в Україні науковці відносять такі складові, як політико-

адміністративний, інституційно-правовий, організаційний, фінансово-економічний та інформаційно-освітній механізми. Водночас вони доповнюють цей перелік комплексом системного інструментарію, до якого належать:

- організація, управління та здійснення контролю за дотриманням вимог екологічної безпеки;
- планування, а також координація реалізації комплексних програм у сфері охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів;
- забезпечення контролю за реалізацією єдиної державної політики, що гарантує надійність і стабільність функціонування об'єктів народногосподарського комплексу з позицій безпеки;
- попередження виникнення та ліквідація наслідків екологічних загроз, пов'язаних із техногенними аваріями, природними катастрофами й стихійними явищами;
- здійснення оцінювання стану екологічної безпеки як на рівні держави загалом, так і в межах окремих адміністративно-територіальних одиниць, а також прогнозування її змін у часі [44].

Варто звернути увагу на науковий підхід до трактування механізму державного управління, що ґрунтується на розумінні соціального управління як процесу взаємодії керуючої та керованої підсистем. У межах цього підходу підкреслюється використання об'єктивних закономірностей розвитку соціальних систем, а також умовний характер розмежування суб'єкта та об'єкта управління. Для соціальних систем характерною є органічна єдність цих складових, їх взаємопроникнення, відносність і здатність до взаємної трансформації ролей. Важливою складовою виступає також організаційна взаємодія держави з індивідуальними та колективними суб'єктами суспільства, що забезпечує закономірне, цілеспрямоване функціонування і розвиток суспільних відносин [2].

Додатково до цього механізм державного управління характеризується наявністю комплексу внутрішніх і зовнішніх чинників впливу, а також

системою структурних елементів. До них належать: цілі управління, об'єкти та характер їх взаємозв'язків, інструментарій досягнення поставлених цілей, методи управлінського впливу, ресурси управління, а також соціальний і організаційний потенціали. У сучасних умовах до таких елементів також відносять екологічний моніторинг, фінансово-економічні механізми, розвиток публічно-приватного партнерства та екологічну освіту як важливі складові забезпечення ефективності управління.

Механізм публічного управління розглядається як цілісна система, що забезпечує практичне виконання функцій публічного управління для досягнення визначених цілей. Він характеризується наявністю власної структури, набору методів, важелів і інструментів впливу на об'єкт управління, що реалізуються за допомогою відповідного правового та інформаційного забезпечення [56].

У науковій літературі виділяють різні типи механізмів публічного управління, серед яких:

- економічний, який формується через реалізацію банківської, валютно-грошової, інвестиційної, інноваційної, кредитної та податкової політики;

- мотиваційний, що включає систему адміністративних і соціально-економічних стимулів, спрямованих на підвищення ефективності діяльності посадових осіб;

- організаційний, який охоплює суб'єкти й об'єкти управління, їх цілі, функції, завдання, методи та організаційні структури, а також результати їх діяльності;

- політичний, що визначає особливості формування управлінських процесів через інструменти економічної, соціальної, фінансової та промислової політики;

- правовий, який включає законодавчі та нормативні акти (закони, укази, постанови), а також методичні рекомендації й інструкції [56];

- технологічний, що охоплює способи та засоби забезпечення екологічної безпеки;

- інформаційний, який включає всі джерела та форми інформаційного забезпечення у сфері екологічної безпеки [22].

Крім того, існує підхід до класифікації механізмів публічного управління залежно від специфіки їх функціонального призначення, зокрема:

- механізми, що забезпечують розроблення та прийняття раціональних управлінських рішень;

- механізми, спрямовані на практичну реалізацію цих рішень і здійснення впливу на об'єкти управління;

- механізми, які активізують внутрішній потенціал суб'єктів управління як систем, здатних до саморозвитку [60].

Сучасні наукові підходи підкреслюють, що формування новітньої парадигми публічного управління відбувається на засадах широкої взаємодії держави та суспільства, а також соціальної структуризації суспільства за участю оновлених формальних і неформальних інституцій. Така взаємодія спрямована на забезпечення інтересів і потреб як окремого громадянина, так і суспільства загалом [59]. Водночас наголошується, що ключовою характеристикою публічного управління є поєднання загальнодержавних інтересів з інтересами громадянського суспільства, що визначає його як інститут, здатний інтегрувати державні та приватні інтереси [28].

Визначальну роль у формуванні внутрішньої структури та місця органів у системі публічної влади відіграють функції, які вони виконують. Саме тому організаційна структура системи управління, її елементи та інституційні компоненти, що забезпечують регулювання та ефективне функціонування державно-управлінських процесів, становлять основу організаційного механізму публічного управління [14].

На думку фахівців, процес становлення публічного управління відповідно до викликів сучасності є складним і багатовимірним завданням, що потребує розроблення належної методології. Остання розглядається як

система знань про методи, які включають сукупність практичних і теоретичних прийомів, дій, кроків та інструкцій, спрямованих на досягнення визначених результатів діяльності [13].

Механізм публічного управління, як і механізм державного управління, постає у вигляді системи, зорієнтованої на досягнення поставлених цілей. Він має чітко визначену структуру, включає методи, важелі та інструменти впливу на об'єкт управління, що реалізуються за наявності відповідного правового, нормативного та інформаційного забезпечення. У розширеному вигляді структура таких механізмів включає:

- екологічну політику, яка інтегрує економічну, соціальну, фінансову, культурну та промислову складові;
- інструменти реалізації (стратегії, програми, плани, ініціативи, технологічні рішення);
- методи (організаційні, економічні, психологічні, спеціалізовані);
- важелі впливу (економічні, фінансові, правові);
- нормативно-правове забезпечення (закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, відомчі накази, статuti юридичних осіб);
- інформаційне забезпечення (офіційна звітність, разові обстеження, Інтернет-ресурси, засоби масової інформації, статистичні матеріали);
- нормативне забезпечення (інструкції, стандарти, норми, методичні рекомендації) [2].

Разом із тим у науковому середовищі підкреслюється, що поняття «публічне управління» є ширшим за «державне управління», оскільки воно охоплює не лише діяльність органів державної влади, а й функціонування місцевого самоврядування та суспільства загалом. Відповідно, механізми державного управління є більш вузькими за змістом, тоді як механізми публічного управління відображають сучасні трансформаційні процеси як у теоретичному, так і в практичному вимірах. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених механізмам державного управління, у сучасних

умовах більшої актуальності набуває дослідження механізмів публічного управління у зв'язку з переходом до нової управлінської парадигми [54].

Таким чином, значущість окремих механізмів публічного управління визначається не стільки суб'єктивними науковими підходами, скільки їх функціональним призначенням та сферою застосування в межах загальної системи.

Важливою особливістю публічного управління є наявність механізмів суспільного контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, що відрізняє його від традиційного державного управління [57]. Показовим прикладом такого контролю є збори громадян, які, окрім контрольної функції, виконують також політичну, дорадчу, інформаційну та культурну функції, безпосередньо пов'язані із забезпеченням громадської участі [28].

Отже, структура механізму публічного управління включає такі ключові компоненти, як цільовий, нормативно-правовий, організаційний, економічний та інформаційний. Їх сукупність забезпечує реалізацію всіх основних функцій системи публічного управління. Класифікація механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки свідчить про їх багатовимірність, взаємозв'язок та динамічний характер розвитку. Вона також підкреслює необхідність комплексного поєднання правових, економічних, організаційних, інформаційних та освітніх інструментів для забезпечення ефективного управління в умовах сучасних екологічних викликів на основі тісної взаємодії держави, бізнесу та громадянського суспільства. При цьому організаційний механізм відіграє провідну роль у зазначених процесах і виступає усталеною категорією, закріпленою у відповідних нормативних документах.

Таким чином, сутність екологічної безпеки держави як об'єкта впливу механізмів публічного управління розкривається через зміст базових категорій, таких як «публічне управління», «механізм управління», «механізм державного управління» та «механізм публічного управління». Усі вони

мають системний характер і забезпечують практичну реалізацію управлінських функцій, спрямованих на досягнення визначених цілей, характеризуються наявністю структури, методів, важелів та інструментів впливу, що функціонують у межах відповідного правового та інформаційного забезпечення. Додатково важливим є врахування класифікації механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки, яка демонструє їх комплексність, взаємодоповнюваність і динамічність, а також акцентує увагу на необхідності інтеграції різних управлінських інструментів для ефективного реагування на сучасні екологічні виклики за умов партнерської взаємодії держави, бізнесу та суспільства.

1.2. Концептуальні аспекти механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки

Протягом останніх років держава досить регулярно ухвалювала нормативно-правові акти, зокрема закони та постанови, спрямовані на забезпечення охорони навколишнього природного середовища. Водночас їх практична реалізація залишалася обмеженою через низку як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників [3], незважаючи на те, що на конституційному рівні «закріплені основні екологічні права і обов'язки громадян, сформульовані повноваження законодавчої та виконавчої гілок державного управління» [46].

Основний Закон держави визначає, що досягнення належного рівня екологічної безпеки можливе передусім шляхом запобігання або зведення до мінімуму негативного антропогенного впливу на довкілля. Саме цей підхід лежить в основі сучасної екологічної політики України.

У наукових дослідженнях запропоновано ієрархічну структуру нормативно-правового забезпечення екологічної сфери в Україні, яка включає:

- Конституцію України;

- міжнародні конвенції та угоди, ратифіковані Верховною Радою України;
- закони України;
- підзаконні акти Верховної Ради України;
- укази Президента України;
- нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України;
- обов'язкові до виконання акти Міністерства екології та природних ресурсів, інших центральних органів виконавчої влади;
- відомчі нормативні документи органів державного управління.

Саме Конституція України заклала базові принципи діяльності держави у сфері екології, визначивши ключові орієнтири щодо стимулювання природоохоронної діяльності, забезпечення раціонального використання природних ресурсів та утвердження екологічної безпеки. Зокрема, у статті 16 зазначено, що «забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, подолання наслідків Чорнобильської катастрофи, збереження генофонду українського народу є обов'язком держави» [46]. Водночас Конституція гарантує громадянам право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, відшкодування шкоди, заподіяної порушенням цього права, а також право на вільний доступ до екологічної інформації, зокрема щодо якості харчових продуктів і предметів споживання, та можливість її поширення [80]. Окрім цього, закріплюється право користування природними ресурсами відповідно до вимог чинного законодавства [46].

Водночас у контексті забезпечення екологічної безпеки важливе значення має не лише система прав, а й визначений перелік обов'язків громадян. Так, відповідно до статті 66 Конституції України, кожен зобов'язаний «не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодувати завдані ним збитки» [46]. Подібні положення деталізуються і в статті 12 Закону України «Про охорону навколишнього природного

середовища» [68], яка визначає обов'язки громадян у сфері природоохоронної діяльності.

У цьому контексті державне регулювання екологічної безпеки виступає ключовим інструментом забезпечення балансу між соціальними та природними системами. Воно є важливою складовою стратегії досягнення стабільності в системі національної безпеки України та визначає її стратегічний розвиток у довгостроковій перспективі [79].

Подальший розвиток системи державного управління у сфері екологічної безпеки знайшов своє відображення у Законі України «Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (2019 р.) [65]. У цьому документі сформульовано стратегічне бачення ролі екологічної безпеки як складової загальної державної політики. Він визначає не лише мету та основні завдання, але й встановлює вимоги до розроблення і реалізації цільових програм як на національному, так і на регіональному рівнях. Особливу увагу приділено необхідності їх постійного оновлення та конкретизації для забезпечення узгодженості з положеннями загальнодержавної стратегії на всіх рівнях публічного управління.

Розвиток екологічної демократії в Україні тісно пов'язується із впровадженням положень Орхуської Конвенції [45] Європейської економічної комісії ООН, яка гарантує доступ до екологічної інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та можливість звернення до правосуддя у питаннях, що стосуються довкілля. Важливу роль у цьому процесі відіграють громадські ради, створені при територіальних органах влади, які сприяють формуванню партнерських відносин між державними інституціями, органами місцевого самоврядування, бізнесом та громадськими організаціями. Така взаємодія формує нову модель суспільного діалогу, в якій усі учасники мають рівні права й обов'язки у сфері захисту довкілля. Водночас вона сприяє розвитку концепції корпоративної соціальної відповідальності, яка передбачає зміщення акцентів

із суто економічних завдань підприємницької діяльності на соціальні та екологічні аспекти [4].

У межах такого підходу державне екологічне управління розглядається як комплексна система політичних, економічних, правових та інших заходів, спрямованих на регулювання екологічної ситуації, забезпечення раціонального використання природних ресурсів і досягнення гармонійного, збалансованого розвитку економіки, суспільства та природного середовища [65].

Історичний розвиток екологічного руху в Україні значною мірою пов'язаний із наслідками аварії на Чорнобильській атомній електростанції, що сприяло активізації діяльності громадських екологічних організацій. Одним із перших об'єднань, яке поставило екологічні проблеми в центр суспільно-політичного порядку денного, став «Народний рух», який із 1993 року функціонує як політична партія [42].

У 1991 році групою провідних науковців було створено Національний екологічний центр, до складу якого увійшли різні неурядові організації, зокрема:

- Всеукраїнська спілка врятування від Чорнобилів;
- Комітет порятунку Дніпра та малих рік;
- Національний екологічний центр «Довкілля»;
- Кримська асоціація «Екологія і світ»;
- організації «Мама-86» та «Дитина і довкілля»;
- мережа еколого-правових організацій «Екоправо» (Львів, Київ, Харків);
- Українська екологічна ліга «Зелене досье» та молодіжна організація «Зелена Україна» та інші.

Активну діяльність також здійснювали благодійний фонд «Паросток», Всеукраїнська екологічна ліга, Українське товариство птахів, Національна асоціація природоохоронних територій. За їх безпосередньої участі реалізовувалися масштабні загальнонаціональні заходи, спрямовані на

вирішення актуальних екологічних проблем, поширення екологічної інформації, формування екологічної свідомості та підвищення рівня екологічної культури населення [42].

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України орієнтувалося на розширення співпраці як із представниками екологічних громадських рухів, так і з міжнародними природоохоронними інституціями з метою ефективного вирішення глобальних екологічних проблем.

Фахівці відзначають, що у світі функціонує значна кількість міжнародних екологічних організацій, діяльність яких спрямована на проведення наукових досліджень впливу антропогенного чинника на кліматичні процеси, стан атмосфери, гідросфери, ґрунтового покриву, рослинного і тваринного світу. Водночас вони займаються прогнозуванням природних катастроф, зокрема землетрусів і цунамі, а також дослідженнями біологічних і генетичних наслідків забруднення довкілля. При цьому напрями діяльності таких організацій часто перетинаються, оскільки охоплюють суміжні аспекти збереження та відновлення природного середовища [14].

На глобальному рівні екологічна безпека розглядається як невід'ємна складова національної безпеки в системі суспільних правовідносин і відповідних правових зв'язків. У цьому контексті держава визначає одним із ключових завдань забезпечення ефективного управління у сфері охорони довкілля шляхом формування комплексної системи контролю за екологічним станом, раціональним використанням природних ресурсів і безпечними умовами життєдіяльності населення [16].

Українські дослідники підкреслюють, що управління природокористуванням і охороною навколишнього природного середовища є цілеспрямованою діяльністю держави, спрямованою на організацію раціонального використання та відтворення природних ресурсів, їх захист і збереження. Така діяльність реалізується через виконання конкретних завдань, програм і заходів у цій сфері [20]. Зазначена позиція

конкретизується у Постанові Кабінету Міністрів України «Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики» (2010 р.), яка передбачає залучення громадян до управління державними справами, забезпечення відкритого доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також дотримання принципів прозорості, гласності та відкритості [59].

Таким чином, законодавча база України визначає суб'єктами публічного управління не лише органи державної влади різних рівнів та органи місцевого самоврядування, а й інші інституції – як адміністративного, так і громадянського характеру, які уповноважені на виконання публічних функцій [85].

Відповідно, система публічного управління у сфері екологічної безпеки реалізується за участю широкого кола суб'єктів: державних і муніципальних органів, громадських екологічних організацій, а також міжнародних інституцій, діяльність яких пов'язана із захистом довкілля. При цьому громадські екологічні організації об'єднують у своєму складі фахівців, науковців і практиків, діяльність яких спрямована на збереження біорізноманіття, створення природоохоронних територій, підготовку експертних висновків, здійснення громадського екологічного моніторингу [50]. Крім того, вони забезпечують громадський контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, беруть участь у практичній природоохоронній діяльності, поширюють екологічну інформацію, здійснюють освітню та виховну роботу, а також долучаються до формування й реалізації державної та регіональної політики у цій сфері [1].

Організаційний механізм публічного управління у сфері екологічної безпеки має багаторівневу структуру, що включає:

- локальний рівень (підприємства, установи, організації);
- місцевий рівень (райони, міста);
- регіональний рівень (області);
- субнаціональний рівень (групи областей);

- національний рівень (держава);
- міждержавний рівень (співпраця кількох держав);
- глобальний рівень (планетарний масштаб).

На глобальному рівні значний внесок у забезпечення екологічної безпеки здійснюють міжнародні громадські організації. Зокрема, Всесвітня організація захисту тварин (World Society for the Protection of Animals) є міжнародною некомерційною організацією, що функціонує більш ніж у 150 країнах і об'єднує понад 900 організацій. Всесвітній фонд дикої природи (World Wide Fund for Nature) — одна з провідних міжнародних неурядових організацій, яка займається збереженням біорізноманіття, реалізацією дослідницьких програм і відновленням природних екосистем, здійснивши понад 1200 екологічних проєктів [85]. Основною метою WWF є запобігання деградації природного середовища та забезпечення гармонійної взаємодії людини і природи, зокрема через реалізацію програм зі сталого управління лісами, охорони водно-болотних угідь, збереження рідкісних видів тварин, екологічної освіти та протидії зміні клімату.

Важливу роль відіграє також Глобальна мережа екологічного маркування (Global Ecolabelling Network), яка об'єднує організації з 36 країн та сприяє впровадженню стандартів екологічного маркування відповідно до міжнародного стандарту ISO 14024. За її участю український знак «Екологічно чисто та безпечно» було включено до міжнародного реєстру, а національна система маркування пройшла міжнародну сертифікацію. Серед інших організацій варто відзначити Global Nest — міжнародну асоціацію науковців і фахівців, що працюють у сфері екологічних технологій і сталого розвитку [83], а також Greenpeace («Зелений світ») — міжнародну природоохоронну організацію, діяльність якої спрямована на боротьбу зі зміною клімату, збереження океанів, лісів, розвиток екологічного землеробства та обмеження використання токсичних речовин.

Особливе місце займає Комісія Брундтланд (Brundtland Commission), яка заклала основи концепції сталого розвитку, представивши її у доповіді

«Наше спільне майбутнє», що визначила взаємозв'язок економічного, соціального та екологічного розвитку [83].

Окрім цього, функціонують міжнародні фінансові організації, які спрямовують інвестиції у природоохоронні проєкти. До них належить Глобальний екологічний фонд (The Global Environment Facility), що реалізує програми у сферах біорізноманіття, клімату, водних ресурсів, деградації земель та охорони озонового шару [29], а також Європейський інвестиційний банк (European Investment Bank), який з 2004 року співпрацює з Україною у фінансуванні екологічних та інфраструктурних проєктів [37].

В Україні функціонує понад 500 громадських екологічних організацій, представлених у всіх регіонах держави [1]. Водночас, як зазначають експерти, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України через обмеженість кадрових і технічних ресурсів не в повній мірі забезпечує співпрацю з Європейською екологічною агенцією, яка є важливим джерелом фінансування природоохоронних заходів. У зв'язку з цим актуальним залишається питання підготовки висококваліфікованих фахівців, здатних працювати відповідно до європейських стандартів [23].

Серед найбільш авторитетних екологічних громадських організацій України виділяються Міжнародна благодійна організація «Екологія-Право-Людина», Всеукраїнська громадська організація «Жива планета», Національний екологічний центр України, Всеукраїнська екологічна ліга та інші [7]. Вони мають високий рівень експертності, значний досвід і вагомі результати діяльності.

У цілому громадські екологічні організації відіграють важливу роль у забезпеченні сталого розвитку, охороні природного середовища та зміцненні екологічної безпеки держави через взаємодію з органами влади, місцевими громадами та міжнародними партнерами. Вони формують мережі партнерства, коаліції та об'єднання, які сприяють захисту екологічних прав і інтересів громадян шляхом реалізації інформаційно-просвітницьких, дослідницьких та проєктних ініціатив. Зокрема, вони пропонують ефективні

та економічно доцільні рішення у сферах поводження з відходами, енергозбереження та раціонального використання ресурсів.

Зазначені напрями відповідають положенням Стратегії державної екологічної політики України до 2030 року, яка акцентує увагу на необхідності вдосконалення механізмів взаємодії між органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськістю, науковими установами та бізнесом у вирішенні екологічних проблем [24]. Адже більшість із них потребує глибокого експертного аналізу та врахування інтересів різних суспільних груп.

Сучасні умови розвитку України характеризуються тим, що екологічні проблеми, накопичені протягом тривалого часу, необхідно вирішувати в нових політичних і економічних реаліях. Це зумовлює зростання ролі громадськості у природоохоронній діяльності, підвищення рівня екологічної свідомості населення та необхідність активної участі суспільства у вирішенні екологічних питань [1]. Водночас ефективна реалізація регіональної екологічної політики потребує глибокого наукового аналізу, оцінки сучасного стану та розроблення обґрунтованих механізмів її вдосконалення.

Розв'язання проблем екологічної безпеки в Україні сприятиме формуванню ефективної системи управління у цій сфері, розвитку екологічно орієнтованої економіки та підвищенню рівня екологічної культури населення.

Отже, концептуальні засади механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки визначаються ієрархічною структурою нормативно-правових актів, що закріплюють фундаментальні принципи державної політики у сфері охорони довкілля, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки; розвитком екологічної демократії відповідно до положень Орхуської Конвенції; формуванням сучасної моделі суспільного діалогу, яка передбачає рівність прав і обов'язків усіх учасників; впровадженням принципів корпоративної соціальної відповідальності; а

також розвитком багаторівневого організаційного механізму публічного управління, що охоплює:

- локальний рівень (підприємства, організації);
- місцевий рівень (райони, міста);
- регіональний рівень (області);
- субнаціональний рівень (декілька областей);
- національний рівень (держава);
- міждержавний рівень (група держав);
- глобальний рівень (планета).

1.3. Зарубіжний досвід функціонування механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки

Узагальнення результатів аналізу міжнародного досвіду становлення природоохоронних відносин дає підстави стверджувати, що нормативно-правове забезпечення сфери екологічної безпеки формується на основі низки ключових групових характеристик, серед яких виокремлюються такі:

- розвиток інституту екологічного страхування (Велика Британія – Англія, Північна Ірландія, Шотландія, Уельс; Канада, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Японія);
- впровадження та функціонування систем екологічних стандартів (Канада, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Франція, Швеція, Японія);
- забезпечення ефективного громадського контролю (Канада, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Франція, Швеція);
- формування належного нормативно-правового підґрунтя природокористування (Канада, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Франція, Швеція);
- гарантування законності та результативності контрольної-наглядової діяльності (Велика Британія, Канада, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Фінляндія, Швеція);

- розвиток інформаційного співробітництва у сфері екології (Канада, Китай, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Франція, Швеція, Японія);
- впровадження превентивних заходів щодо запобігання екологічним правопорушенням (Канада, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Сполучені Штати Америки, Фінляндія, Швеція, Японія);
- забезпечення механізмів відшкодування екологічних збитків (Канада, Німеччина, Сполучені Штати Америки, Швейцарія, Швеція, Японія);
- інтеграція теоретичних положень і практичних підходів у законотворчій, судовій та управлінській діяльності (Німеччина, Сполучені Штати Америки, Франція, Швеція, Японія) [16].

Водночас базові характеристики європейської моделі екологічного управління та політики охоплюють комплекс взаємопов'язаних аспектів, серед яких:

- чітке розмежування екологічної відповідальності між державними інституціями, суспільством і бізнес-структурами;
- гнучкість управлінських механізмів і здатність до адаптації в умовах змін;
- орієнтація на формування та зміцнення довіри між усіма суб'єктами екологічного управління;
- відкритість, прозорість і універсальність критеріїв оцінювання екологічної політики на різних рівнях управління;
- гармонізація інтересів держави, громадянського суспільства та бізнесу;
- збалансоване поєднання адміністративно-контрольних і ринкових інструментів екологічного регулювання разом із системою стимулювання;
- децентралізація повноважень у сфері охорони довкілля з передачею їх на регіональний та місцевий рівні [15].

Незважаючи на відмінності у політичних, правових і соціокультурних умовах різних держав, регулювання діяльності громадських екологічних організацій у сфері екологічної безпеки характеризується наявністю спільних

тенденцій. До них належать: нормативно-правове закріплення їх статусу, фінансова підтримка, розвиток партнерських відносин і консультаційних механізмів, можливість судового захисту, а також функціонування спеціалізованих екологічних платформ.

Механізми взаємодії в межах таких платформ передбачають використання різноманітних інструментів, зокрема: проведення регулярних зустрічей і зборів для обговорення актуальних екологічних проблем; створення робочих груп і комітетів для опрацювання конкретних питань і проєктів; організацію публічних консультацій із громадськістю; забезпечення інформаційного обміну щодо стану довкілля, результатів наукових досліджень і реалізованих ініціатив; а також розроблення стратегічних документів і планів дій у сфері охорони навколишнього середовища.

Крім того, міжнародна практика переконливо свідчить про визначальну роль інноваційної діяльності у забезпеченні екологічної безпеки. Йдеться, зокрема, про реалізацію масштабних екологічних проєктів, системний розвиток інфраструктури, формування сприятливого інноваційного середовища [49], а також впровадження сучасних технологій, спрямованих на мінімізацію антропогенного впливу на довкілля.

Ефективність реалізації зазначених підходів значною мірою підвищується завдяки участі представників громадських екологічних організацій у процесах прийняття управлінських рішень на різних рівнях влади. Зокрема, у різних країнах світу така участь реалізується за такими напрямами:

- розроблення стратегій збереження біорізноманіття та протидії зміні клімату (Австралія) [83];
- здійснення заходів із захисту природи та мінімізації негативного впливу на довкілля (Австрія), (Нова Зеландія) [85];
- забезпечення збереження природних ресурсів і біорізноманіття (Аргентина) [18];
- реалізація політики охорони довкілля та раціонального використання

природних ресурсів (Бангладеш), (Камерун), (Кенія), (Колумбія), (Литва) [18], (Болгарія), (Латвія) [85];

- впровадження заходів боротьби зі зміною клімату та охорони природи (Велика Британія);

- розвиток екологічної освіти та підвищення рівня екологічної свідомості населення (Гана) [83];

- охорона морських і прибережних екосистем (Греція) [83];

- забезпечення сталого використання природних ресурсів (Еквадор) [83];

- розвиток екологічних технологій і стимулювання використання відновлюваних джерел енергії (Естонія), (Німеччина), (Польща), (Португалія) [83];

- функціонування платформ, комітетів і робочих груп для формування екологічної політики (Європейський Союз) [83];

- впровадження інноваційних природоохоронних програм, розвиток заповідної справи та захист водних ресурсів (Ізраїль) [85];

- реалізація заходів з охорони довкілля та збереження природи (Індія) [83];

- діяльність платформ і комітетів для вирішення екологічних проблем, зокрема у сфері лісового господарства та біорізноманіття (Індонезія) [83];

- відновлення екосистем, очищення водних ресурсів, зменшення забруднення та екологічна освіта (Ірак) [83];

- збереження природних ресурсів, зменшення негативного впливу на довкілля та охорона видів (Іран) [85];

- розроблення стратегій охорони довкілля та забезпечення екологічної чистоти (Ісландія) [83];

- захист диких видів, зокрема птахів, та підтримка біорізноманіття (Іспанія) [83];

- реалізація політики збереження екосистем і протидії кліматичним змінам (Італія) [85];

- зменшення викидів парникових газів, охорона водних ресурсів і розвиток енергоефективності (Канада) [83];
- вирішення екологічних проблем, пов'язаних із швидкою індустріалізацією, та зниження антропогенного навантаження (Китай) [51];
- боротьба із забрудненням довкілля, підвищення екологічної обізнаності населення (Ліван), (Пакистан) [83];
- протидія забрудненню повітря та вод, вирішення проблем деградації природних ресурсів (Мексика), (Нігерія) [83];
- розроблення стратегій скорочення викидів та підвищення енергоефективності (Нідерланди) [85] та інші.

Таким чином, міжнародний досвід засвідчує, що ефективно забезпечення екологічної безпеки ґрунтується на поєднанні правових, інституційних, інноваційних та суспільних механізмів, у межах яких важлива роль відводиться взаємодії держави, громадянського суспільства та бізнесу.

Наведені приклади свідчать про ключове значення громадських екологічних організацій у забезпеченні екологічної безпеки через їхній вплив на формування екологічної політики, реалізацію просвітницьких ініціатив, здійснення моніторингу діяльності органів влади, а також активне висвітлення екологічних проблем. Така діяльність реалізується із застосуванням різноманітних механізмів публічного управління, серед яких: аналітико-моніторингові інструменти, лобістська діяльність, освітні та інформаційні кампанії, налагодження партнерської взаємодії з органами державної влади й іншими зацікавленими сторонами, участь у консультаційних процесах, робочих групах та інших формах колективного прийняття рішень.

Серед держав-членів Європейського Союзу можна виокремити країни, які демонструють високий рівень розвитку екологічної політики, зокрема Велика Британія, Швейцарія, Федеративна Республіка Німеччина, Франція. Ці держави спрямовують значні фінансові ресурси на реалізацію природоохоронних заходів, забезпечують системність і послідовність

екологічної політики, а також характеризуються суворим дотриманням екологічного законодавства.

У більшості європейських регіонів функціонують спеціалізовані агентства з технологій та інновацій, створені за підтримки держави, які відіграють важливу роль у розвитку інноваційної природоохоронної діяльності. Їх діяльність спрямована на спрощення процедур отримання ліцензій і патентів, координацію роботи наукових установ, дослідницьких організацій і закладів вищої освіти, сприяння трансферу технологій, фінансову підтримку участі інноваційних суб'єктів у міжнародних виставках, організацію конкурсів, форумів та фестивалів інновацій, а також надання методичної допомоги студентам у виконанні наукових досліджень [49].

Водночас існують держави, де ефективність правового регулювання у сфері охорони довкілля залишається недостатньою для досягнення бажаних результатів. До таких країн належать Грецька Республіка, Ірландія, Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Португальська Республіка.

Особливу увагу науковців привертає досвід Сполучених Штатів Америки, Канади та Норвегії, де система управління у сфері охорони довкілля має виражений децентралізований характер, а також функціонування наднаціональних інституцій, сформованих у межах природоохоронної політики Європейського Союзу [16].

Зокрема, у Канаді управління природокористуванням та охороною довкілля здійснюється як на федеральному, так і на провінційному рівнях відповідно до спеціалізованого природоохоронного законодавства, що чітко розмежовує повноваження між різними рівнями влади. Федеральні органи контролюють загальний стан довкілля та використання природних ресурсів через Міністерство навколишнього середовища, яке координує діяльність провінцій. Водночас провінції наділені значними повноваженнями, фінансовими ресурсами та розгалуженою системою органів управління у сфері екології [83].

Для Німеччини характерною є ефективна система комунікації між

органами влади та громадськістю, що сприяє конкретизації екологічних проблем, їх своєчасному виявленню та попередженню. Важливим елементом є формування екологічної свідомості населення шляхом проведення роз'яснювальної роботи, поширення наукової інформації та розроблення практичних рекомендацій щодо вирішення екологічних проблем [79]. Це має особливе значення в умовах децентралізованої моделі управління у сфері охорони довкілля.

У Сполучених Штатах Америки екологічна безпека розглядається як складова національної безпеки та один із пріоритетних напрямів державної політики. Важливу роль у цій сфері відіграє Агентство з охорони довкілля, яке підпорядковується безпосередньо президенту та формується за його участю з урахуванням затвердження кандидатур конгресом. До основних функцій цього органу належать розроблення науково обґрунтованих критеріїв якості довкілля, встановлення гранично допустимих норм, реалізація федеральних екологічних програм, а також виявлення та припинення правопорушень у сфері екологічного законодавства. Регіональні підрозділи Агентства здійснюють контроль за дотриманням стандартів щодо забруднення води, повітря, поводження з відходами та небезпечними речовинами. На місцевому рівні органи влади відповідають за санітарне очищення територій, розвиток інфраструктури водопостачання та водовідведення, ліцензування природоохоронної діяльності, екологічну освіту населення та забезпечення належної якості довкілля [16]. Водночас спостерігається практика делегування окремих повноважень у сферах планування, будівництва, охорони здоров'я, транспорту та громадської безпеки спеціалізованим організаціям [18].

Аналіз досвіду країн Європейського Союзу у сфері забезпечення екологічної безпеки на регіональному рівні дозволяє виокремити ключові механізми розвитку екологічної демократії, зокрема:

- організаційний механізм, що передбачає інтеграцію ініціатив, фінансових інструментів, наукових програм і практичних заходів,

спрямованих на збереження природного та ландшафтного різноманіття;

– інформаційно-комунікаційний механізм, який забезпечує відкритий доступ до екологічної інформації та залучення громадськості до процесів прийняття рішень;

– адміністративний механізм, що реалізує комплексний підхід до регіонального планування з урахуванням природних обмежень і потенціалу територій, а також сприяє розвитку рекреаційної сфери [4].

Результати аналізу зарубіжних наукових джерел щодо публічного управління у сфері екологічної безпеки свідчать про відсутність єдиного підходу до визначення його змісту та форм реалізації. Зокрема, у науковому дискурсі використовуються такі поняття, як «менеджмент навколишнього середовища» [8], «екологічний менеджмент» [20], «менеджмент охорони навколишнього середовища» [8].

Європейське агентство довілля виступає спеціалізованою інституцією Європейського Союзу, основною метою якої є збір, аналіз та поширення інформації, необхідної для формування та реалізації екологічної політики. Серед ключових інструментів його діяльності слід відзначити системи моніторингу та звітності, мережу обміну інформацією та спостереженнями (EIONET), а також функціонування інформаційного центру. Важливим аспектом є залучення широкого кола суб'єктів, які впливають на стан довілля, що сприяє розвитку демократичних засад у сфері екологічного управління та посиленню громадського контролю. На сьогодні це агентство є однією з найбільших екологічних мереж у Європі, що об'єднує понад 140 організацій-членів, які представляють інтереси широкої громадськості [59].

Проаналізовані практики провідних держав світу переконливо демонструють визначальне значення інноваційної діяльності у забезпеченні ефективної екологічної політики. Зокрема, у таких країнах, як США, Велика Британія та Франція, інновації виступають основою реалізації масштабних цільових програм і проєктів екологічного спрямування; у Німеччині, Швеції та Швейцарії акцент зроблено на поширенні новітніх рішень, формуванні

сприятливого інноваційного середовища та оптимізації економічної структури; тоді як у Японії та Південній Кореї пріоритетом є розвиток інфраструктурної бази, що забезпечує впровадження екологічно орієнтованих технологій [58].

Важливим доповненням до зазначених підходів є ефективне застосування економічних інструментів регулювання екологічної безпеки. Так, у Польщі активно використовуються фінансові механізми стимулювання природоохоронної діяльності; в Італії запроваджено податок на пластикові пакети; у Нідерландах і Швеції діє оподаткування використання сульфатних добрив; у Франції впроваджено податок на пакувальну тару для напоїв, кошти від якого спрямовуються на вирішення проблем утилізації відходів. У Німеччині, Данії, Нідерландах та інших країнах широко застосовується система торгівлі квотами на забруднення, яка стимулює підприємства до зменшення обсягів викидів шляхом економічної мотивації [51].

З урахуванням європейського досвіду актуальним напрямом для України є посилення інституційної спроможності територіальних громад у сфері реалізації екологічної політики. Це може бути досягнуто шляхом впровадження дієвих економічних стимулів, розвитку міжсекторального партнерства, а також застосування механізмів делегування повноважень у сфері екологічного врядування. Важливу роль відіграє залучення місцевого бізнесу до фінансування заходів, спрямованих на зниження техногенного навантаження на довкілля, участь у реалізації локальних екологічних програм, а також формування прозорих механізмів використання коштів, отриманих від екологічного оподаткування. Не менш значущим є формування нової культури екологічної відповідальності, у межах якої активна громадянська позиція гармонійно поєднується з політикою держави та бізнесу щодо мінімізації екологічних ризиків.

Таким чином, узагальнення зарубіжного досвіду функціонування механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки свідчить про формування комплексної нормативно-правової бази, що ґрунтується на таких

ключових елементах, як екологічне страхування, впровадження систем екологічних стандартів, розвиток громадського контролю, удосконалення порядку природокористування, забезпечення законності та ефективності контрольної діяльності, розширення інформаційного співробітництва, запобігання екологічним правопорушенням, відшкодування завданих збитків, а також інтеграція теоретичних і практичних підходів у законотворчій, судовій та управлінській діяльності. Поряд із цим, базові характеристики сучасної екологічної політики передбачають чіткий розподіл відповідальності між державою, суспільством і бізнесом, адаптивність управлінських рішень до змін зовнішнього середовища, зміцнення довіри між усіма суб'єктами взаємодії, забезпечення прозорості та універсальності критеріїв оцінювання, узгодження інтересів різних сторін, а також збалансоване поєднання адміністративних і ринкових інструментів регулювання. Важливим аспектом є також децентралізація повноважень у сфері охорони довкілля з їх передачею на регіональний та місцевий рівні.

Крім того, суттєвого розвитку набувають механізми співпраці в межах екологічних платформ, активізується інноваційна діяльність як фактор підвищення ефективності екологічної політики, а також розширюється участь громадських організацій у процесах публічного управління. Зокрема, їх роль проявляється у здійсненні лобістської діяльності, реалізації просвітницьких заходів, налагодженні взаємодії з органами влади та іншими зацікавленими сторонами, участі у консультаційних процесах і роботі спеціалізованих груп, що в сукупності сприяє підвищенню результативності екологічного врядування.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Генезис розвитку нормативно-правової бази публічного управління у сфері екологічної безпеки

Дослідники, які аналізували досвід розвинених країн, підкреслюють, що навіть за умов стабільного економічного зростання держава стикається з труднощами у реалізації результативної екологічної політики. У зв'язку з цим удосконалення екологічного законодавства має обов'язково охоплювати питання нормативного врегулювання відносин у сфері використання природних ресурсів, охорони довкілля та гарантування екологічної безпеки. Зазначене підтверджується практикою публічного управління у сфері природокористування, забезпечення дотримання природоохоронних вимог, здійснення контролю за екологічною безпекою, а також реалізації комплексних заходів, спрямованих на збереження природи і раціональне використання природних ресурсів [12].

Як зазначалося раніше, протягом періоду незалежності України держава послідовно ухвалювала значну кількість законів і підзаконних актів у сфері охорони навколишнього природного середовища. Водночас значна частина цих нормативно-правових актів залишалася нереалізованою через сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників [3]. Незважаючи на те, що вони визначали широкий перелік прав і обов'язків громадян та держави у сфері екології, їх зміст не завжди враховував особливості сучасного етапу розвитку системи публічного управління.

Доцільно нагадати наукове трактування категорії «публічне управління», яка розглядається як цілісна система управління, орієнтована на задоволення публічних інтересів через взаємодію двох складових: державного управління (суб'єктами якого виступають органи державної

влади) та громадського управління (що реалізується громадськими інституціями) [39].

У науковій літературі державна екологічна політика інтерпретується як «політика суспільства, спрямована на забезпечення охорони довкілля, раціонального використання та відтворення природних ресурсів, збереження і розвиток навколишнього середовища, створення умов для безпечної життєдіяльності людини» [36]; водночас вона визначається і як «комплекс засобів та заходів впливу суспільства на природу, спрямованих на досягнення екологічно збалансованого розвитку та підвищення рівня цивілізованості суспільства» [20].

Фахівці також наголошують, що результативність державної екологічної політики безпосередньо залежить від ефективності інструментів її реалізації, серед яких ключову роль відіграє екологічне законодавство. На сучасному етапі розвитку України воно потребує не лише вдосконалення, а й глибокої інтеграції у практичну діяльність держави та суспільства, що передбачає реформування системи нормативно-правових актів [22]. При цьому серед основних пріоритетів визначаються збереження здоров'я населення та збільшення тривалості життя, відновлення рослинного і тваринного світу, охорона екологічного, генетичного та матеріального потенціалу, а також збереження природної і культурної спадщини [75].

Такий підхід до розуміння екологічної політики зумовлює необхідність пошуку та впровадження ефективних механізмів і інструментів публічного управління у сфері екологічної безпеки України. У цьому контексті важливого значення набуває поняття «екологізація публічного управління», що передбачає прийняття управлінських рішень і реалізацію заходів, спрямованих на досягнення оптимальних результатів у різних сферах суспільного розвитку із одночасним забезпеченням збереження якості довкілля та підтримання належного рівня екологічної безпеки [43].

За функціональним критерієм механізми реалізації державної екологічної політики поділяються на основні – організаційний, правовий та економічний, а також допоміжні – кадровий, інформаційний і механізм громадського впливу. Усі вони базуються переважно на національному та міжнародному екологічному законодавстві, відповідних стандартах і нормативних вимогах [6].

Управління у сфері екології та природних ресурсів слід розуміти як цілеспрямований вплив суспільства на довкілля, зокрема у частині його охорони, раціонального використання та відтворення. Водночас управління як процес передбачає наявність правомочностей у відповідних інституцій – державних органів, органів місцевого самоврядування та громадських організацій – щодо виконання визначених функцій у цій сфері [77].

Механізм формування та реалізації державної екологічної політики доцільно трактувати як комплекс взаємопов'язаних елементів, що включає цілі, принципи, функції, форми, методи та інструменти впливу на об'єкти регулювання. Його основною метою є забезпечення безпечного існування живої і неживої природи, збереження життя і здоров'я населення, досягнення гармонійної взаємодії суспільства та природи, а також охорона, раціональне використання і відтворення природних ресурсів [44].

У наукових дослідженнях виокремлюють два базові підходи до трактування сутності публічної екологічної політики:

- інституційно-правовий, який акцентує увагу на нормативно-правовому забезпеченні та діяльності відповідних державних інституцій;
- системно-інтегративний, що розглядає екологічну політику як міжгалузеву складову державної політики, спрямовану на забезпечення балансу між економічними, соціальними та екологічними інтересами.

Ключові положення екологічного законодавства закріплені в Конституції України, де визначено основні екологічні права та обов'язки громадян, а також повноваження законодавчої і виконавчої гілок влади. Їх

реалізація спрямована на попередження або мінімізацію негативного антропогенного впливу на навколишнє природне середовище [77].

У межах такого конституційного підходу поняття екологічної безпеки набуває визначального значення та характеризується чітко окресленими правовими межами.

З огляду на викладене доцільним є дослідження генезису розвитку публічного управління у сфері екологічної безпеки України на основі аналізу історичної ретроспективи становлення відповідних управлінських підходів і законодавчого забезпечення, що здійснюється з урахуванням виділення певних етапів розвитку, наведених нижче [11].

Перший етап розвитку публічного управління у сфері екологічної безпеки України визначається як законотворчий (1991–2010 рр.). Його характерною рисою була активна участь провідних українських науковців у формуванні нормативно-правової бази, що забезпечило ухвалення значної кількості законодавчих актів, більшість з яких залишаються чинними й сьогодні. До ключових документів цього періоду належать: – Закони України «Про навколишнє природне середовище» (1991 р.) [68]; «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.) [70]; «Про охорону атмосферного повітря» (1992 р.) [67]; «Про тваринний світ» (1993 р., з подальшою заміною у 2001 р.) [72]; «Про екологічну експертизу» (1995 р., оновлений у 2017 р.) [61];

– Постанова Верховної Ради України «Про Червону книгу України» (1992 р.), яка у 2002 році була замінена відповідним законом [74];

– Кодекс України про надра (1994 р.) [42];

– Лісовий кодекс України (1994 р.) [48];

– Водний кодекс України (1995 р.) [26] та інші нормативно-правові акти.

Важливе місце у системі охорони біорізноманіття посідає «Червона книга України», яка виступає базовим державним документом щодо захисту рідкісних, вразливих і зникаючих видів тваринного і рослинного

світу. Вона містить узагальнену інформацію про сучасний стан таких видів, а також визначає заходи їх збереження на всій території держави, включаючи континентальний шельф і виключну морську економічну зону. Перше видання цієї книги було опубліковано у 1980 році під назвою «Червона книга Української РСР» в одному томі. Друге видання (1992 р.) було підготовлене у двотомному форматі: том «Тваринний світ» вийшов у 1994 році, а том «Рослинний світ» – у 1996 році. Третє видання побачило світ у 2009 році, а на сучасному етапі триває підготовка четвертого видання.

Разом із тим, початок формування системи публічного управління у сфері екологічної безпеки пов'язується з прийняттям у 1998 році ключового програмного документа – «Основні напрями державної політики в галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки», який втратив чинність з 01.01.2020 р. [66]. У зазначеному документі були визначені стратегічна мета, пріоритетні завдання екологічної безпеки, механізми їх досягнення, а також напрями гармонізації та інтеграції екологічної політики України у загальнодержавні програми розвитку у сфері охорони довкілля [52].

На цьому етапі законотворчої діяльності стратегічні орієнтири публічного управління у сфері екологічної безпеки були спрямовані на здійснення інституційних перетворень у державній системі охорони довкілля та природокористування; формування і застосування ефективних механізмів та інструментів екологічної політики; реалізацію державних і національних програм сталого розвитку; а також на становлення системи державного управління у сфері екологічної безпеки як складової системи національної безпеки України [19].

Другий етап (2011–2019 рр.) визначається як управлінський, що зумовлено його орієнтацією на вдосконалення управлінських рішень та формування дієвого організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки. Його початком стало ухвалення у 2011 році

Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України до 2020 року», який передбачав збереження та відновлення екосистем на всій території держави, забезпечення гармонійного співіснування живої і неживої природи, раціональне використання природних ресурсів із урахуванням їх відтворення, а також створення безпечного довкілля для життя і здоров'я населення [64].

У межах цього етапу було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на розвиток системи публічного управління у сфері екологічної безпеки, серед яких:

– Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року» [62];

– Укази Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.03.2021 р. «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» [71]; «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [73].

Водночас у цей період продовжував діяти Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» (ухвалений у 2010 р.), який втратив чинність з 01.01.2020 р. [64].

Ключові стратегічні цілі публічного управління у сфері екологічної безпеки в цей період охоплювали формування екологічної свідомості суспільства; покращення стану довкілля та підвищення рівня екологічної безпеки; забезпечення безпечних для здоров'я людини умов життя; удосконалення системи інтегрованого екологічного управління; збереження біологічного та ландшафтного різноманіття; забезпечення екологічно збалансованого природокористування; розвиток регіональної екологічної політики [64]. Реалізація зазначених цілей здійснювалася

відповідно до Планів національної екологічної політики України на 2011–2015 рр. та на 2016–2019 рр.

Третій етап (2020–2030 рр.) характеризується як суспільно-ціннісний і відображає сучасні тенденції розвитку публічного управління у сфері екологічної безпеки. Його сутність полягає у застосуванні комплексних механізмів управління, що поєднують економічні та екологічні інтереси у процесі становлення громадянського суспільства. Особлива увага приділяється формуванню ефективної системи мотивації для вирішення екологічних проблем на національному, регіональному та місцевому рівнях із урахуванням історичних традицій, національних особливостей і суспільних цінностей.

У чинному Законі України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України до 2030 року» [65] акцентується увага на необхідності досягнення Україною Цілей сталого розвитку, схвалених на Саміті Організації Об'єднаних Націй у вересні 2015 року та закріплених у Резолюції Генеральної Асамблеї «Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року». Водночас у документі наголошується на важливості забезпечення збалансованого розвитку держави шляхом гармонійного поєднання економічної, екологічної та соціальної складових.

Отже, суспільно-ціннісний етап розвитку законотворчості у сфері екологічної безпеки окреслив систему базових цінностей екологічної безпеки, а також відкрив нові можливості для виявлення чинників ризиків і загроз із подальшою перспективою розроблення дієвих механізмів розв'язання конкретних екологічних проблем. Водночас варто наголосити, що ефективність реалізації таких ціннісних орієнтирів значною мірою визначається рівнем розвитку та функціонування ключових сфер громадянського суспільства – політичної, економічної, соціальної, духовної та інформаційної.

З метою стратегічного планування розвитку держави було сформовано національну систему цілей сталого розвитку, спрямованих на подолання наявних дисбалансів у економічній, соціальній та екологічній площинах; забезпечення належного стану довкілля як основи високої якості життя та добробуту як сучасних, так і майбутніх поколінь; укладення своєрідного суспільного договору між органами влади, бізнесом і громадянським суспільством щодо підвищення рівня життя населення та гарантування соціально-економічної й екологічної стабільності; досягнення високих стандартів освіти та системи охорони громадського здоров'я; формування та реалізації регіональної політики на засадах узгодження загальнодержавних, регіональних і локальних інтересів; збереження та розвитку національної культурної спадщини і традицій [34].

Стратегічні орієнтири публічного управління у сфері екологічної безпеки на цьому етапі передбачали формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва, забезпечення збалансованого розвитку природно-ресурсного потенціалу, інтеграцію екологічної складової у процес ухвалення рішень щодо соціально-економічного розвитку, мінімізацію екологічних ризиків для екосистем, економіки та здоров'я населення, а також удосконалення державної системи управління у природоохоронній сфері [65].

Публічне управління в екологічній сфері базується на поєднанні інструментів прямого та опосередкованого впливу. Пряме державне регулювання реалізується через встановлення екологічно обґрунтованих обмежень, запровадження обов'язкових вимог щодо утилізації відходів, а також норм щодо повторного використання ресурсів. Водночас непрямі механізми впливу здійснюються за допомогою економічних інструментів, зокрема системи податків, зборів, митних платежів, пільг, субсидій та інших фінансових важелів [58].

На сучасному етапі особливої актуальності набувають питання формування єдиної державної системи використання та відтворення

природних ресурсів, зокрема через ведення кадастрів природних ресурсів, удосконалення нормативно-правового забезпечення дозвільно-ліцензійної діяльності у сфері природокористування, а також зменшення антропогенного навантаження на довкілля, що суттєво посилилося внаслідок військових дій, спричинених вторгненням російських військ на територію України. У цьому контексті особливої гостроти набувають питання забезпечення населення якісною питною водою та безпечними продуктами харчування, впровадження енергоефективних і ресурсозберігаючих технологій, захисту лісових екосистем і сільськогосподарських земель, розвитку інноваційної підприємницької діяльності, а також активного використання альтернативних джерел енергії.

Фактично, наведені тенденції свідчать про формування нового етапу розвитку системи публічного управління у сфері екологічної безпеки, який пов'язаний із відновленням екологічної складової як ключового елемента майбутніх інституційних змін і стратегічних документів, орієнтованих на екологічну реабілітацію. Водночас слід зазначити, що невизначеність щодо тривалості та масштабів екологічних втрат, спричинених військовою агресією Росії проти України, ускладнює можливість надання повної характеристики сучасних публічно-управлінських процесів у межах новітнього історичного етапу розвитку концепції сталого розвитку. Проте це водночас актуалізує необхідність впровадження системного екологічного підходу в усі сфери соціально-економічного розвитку як ключової передумови реалізації конституційного права громадян на безпечне довкілля.

Таким чином, генезис розвитку нормативно-правового забезпечення публічного управління у сфері екологічної безпеки визначається послідовним удосконаленням екологічного законодавства, яке охоплює регулювання відносин у сфері використання природних ресурсів, охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки, а також контролю за

дотриманням природоохоронних норм; специфікою формування і реалізації державної екологічної політики; необхідністю пошуку та впровадження ефективних механізмів і інструментів публічного управління у цій сфері; проведенням інституційних реформ системи охорони довкілля та природокористування як складової національної безпеки; комплексним вирішенням економічних і екологічних проблем у процесі розвитку громадянського суспільства та створенням мотиваційних механізмів для вирішення екологічних проблем на різних рівнях управління; формуванням екологічної свідомості та засад сталого споживання і виробництва; забезпеченням сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу; а також інтеграцією екологічної політики у процес ухвалення рішень у сфері соціально-економічного розвитку.

2.2. Особливості функціонування організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки

Отже, під екологічною безпекою слід розуміти такий стан довкілля, за якого забезпечується недопущення погіршення екологічної ситуації та негативного впливу на здоров'я людини [68]. Зазвичай її визначення здійснюється у межах певних територіальних одиниць – держави, регіонів, адміністративних областей, районів, населених пунктів або окремих господарських об'єктів. При цьому вона розглядається як невід'ємна складова національної безпеки, реалізація якої передбачає провадження людської діяльності без істотного шкодочинного впливу на навколишнє природне середовище, із забезпеченням відновлення екологічного стану через природоохоронні заходи та підтримання екологічної рівноваги в біосфері [68].

В умовах сучасних трансформацій державного управління та поступової імплементації в українське законодавство норм міжнародного екологічного права, ратифікованих Україною, система публічного управління

у сфері екологічної безпеки перебуває на етапі активного становлення та динамічного розвитку, зокрема в частині вдосконалення її організаційного механізму.

У науковому дискурсі категорія «організаційний механізм» трактується як сукупність правил, норм і господарських процесів, спрямованих на досягнення визначеної мети діяльності [12]. У свою чергу, «організаційний механізм охорони навколишнього природного середовища» відображає системну діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у сфері публічних екологічних відносин, що виникають у процесі охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки [21].

Поняття «механізм забезпечення екологічної безпеки» розкривається через сукупність взаємопов'язаних державно-правових інструментів, спрямованих на досягнення необхідного рівня екологічної безпеки шляхом регулювання та контролю діяльності суб'єктів екологічних правовідносин із застосуванням відповідних еколого-правових норм [46].

Результати наукових досліджень особливостей організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки свідчать про його універсальний характер та можливість застосування як у державному, так і у ширшому публічному управлінні, що зумовлено його публічною природою. Основною метою функціонування такого механізму є забезпечення захисту суспільства, держави та довкілля. У сучасних умовах загострення екологічних проблем, посилені воєнними руйнуваннями та потребою у відновленні природних ресурсів, значення організаційного механізму істотно зростає, особливо в контексті забезпечення сталого та збалансованого соціально-економічного розвитку у повоєнний період.

В Україні система екологічної безпеки функціонує за участю широкого кола суб'єктів, включаючи державні органи, громадські та недержавні організації, а також міжнародні інституції. Водночас провідна роль належить Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України, яке виступає центральним органом виконавчої влади, відповідальним за формування і

реалізацію державної екологічної політики, збереження природних ресурсів та контроль за дотриманням екологічного законодавства [53].

Вагомий внесок у забезпечення екологічної безпеки здійснюють також Міністерство оборони України та інші військові формування, які відповідають за екологічну безпеку на об'єктах військового призначення, включаючи склади, полігони та військову інфраструктуру, а також за запобігання та ліквідацію можливих екологічних аварій.

Національна гвардія та правоохоронні органи виконують функції контролю за дотриманням екологічного законодавства, попередження та ліквідації надзвичайних ситуацій екологічного характеру, а також реагування на правопорушення, пов'язані з незаконними викидами, вирубкою лісів тощо.

Органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації забезпечують реалізацію екологічної політики на місцевому рівні, здійснюючи управління у сфері охорони довкілля відповідно до національного законодавства, державних стратегій та регіональних програм.

Контрольно-наглядові функції покладено на спеціалізовані органи, зокрема Державну екологічну інспекцію, яка здійснює моніторинг стану довкілля, контроль за дотриманням природоохоронного законодавства, виявлення порушень і вжиття заходів щодо їх усунення.

Важливу роль відіграють громадські екологічні організації та експертні спільноти, які забезпечують громадський контроль, беруть участь у проведенні екологічних експертиз, реалізації природоохоронних заходів, а також здійснюють просвітницьку діяльність і захищають право громадян на безпечне довкілля.

Значним є внесок міжнародних організацій і програм, таких як Організація Об'єднаних Націй, Європейський Союз, Європейське агентство з охорони довкілля, Міжнародне агентство з атомної енергії та інші, які виступають ініціаторами та партнерами у реалізації спільних екологічних проєктів. Така співпраця має особливе значення для України в умовах війни

та післявоєнної відбудови, зокрема у питаннях ліквідації наслідків забруднення водних ресурсів, ґрунтів, лісів та інших компонентів довкілля.

Екологічні загрози мають комплексний характер впливу, охоплюючи стан екосистем, економічну сферу та здоров'я населення, що обумовлює необхідність консолідації зусиль держави, бізнесу та громадянського суспільства для їх попередження і подолання. У цьому контексті особливого значення набуває міжнародна технічна допомога, яка відіграє ключову роль, зокрема у фінансуванні заходів із відновлення природних ресурсів, охорони довкілля, зменшення рівня забруднення, протидії зміні клімату та адаптації до її наслідків.

Серед основних напрямів міжнародної технічної підтримки у сфері екології, що реалізується за сприяння ООН, Світового банку та Європейського Союзу, для України визначено такі:

- відновлення природних ресурсів та екосистем, що включає очищення забруднених водних об'єктів, рекультивацію деградованих земель, боротьбу з ерозійними процесами;

- охорона і відновлення водних ресурсів шляхом фінансування програм очищення води, покращення її якості, ефективного управління водними ресурсами та запобігання їх виснаженню;

- скорочення викидів парникових газів і протидія зміні клімату через впровадження енергоефективних рішень, розвиток відновлюваних джерел енергії, зменшення залежності від викопного палива та підтримку «зелених» технологій;

- розвиток системи управління відходами та їх переробки, включаючи створення інфраструктури для сортування і переробки відходів, особливо у великих містах і промислових регіонах, а також впровадження відповідних стандартів;

- екологічна освіта та підвищення рівня екологічної свідомості населення через реалізацію освітніх програм, тренінгів і інформаційних кампаній;

- збереження біорізноманіття, що передбачає підтримку заходів із охорони рідкісних видів флори і фауни та відновлення екосистем, які перебувають у критичному стані;

- розвиток інноваційних екологічних технологій, включаючи впровадження відновлюваних джерел енергії (сонячної, вітрової), сучасних технологій очищення води, переробки відходів і екологічного будівництва за підтримки інноваційного бізнесу та стартапів.

До ключових міжнародних донорів, що підтримують Україну у сфері екологічної безпеки, належать:

- Європейський Союз, який активно фінансує екологічні ініціативи в межах Європейського зеленого курсу (Green Deal);

- Світовий банк, що забезпечує фінансування проєктів у сфері управління водними ресурсами, відновлення екосистем, боротьби з деградацією земель та поводження з відходами [17];

- Організація Об'єднаних Націй, яка реалізує екологічні програми через UNEP та інші ініціативи, спрямовані на збереження біорізноманіття, протидію зміні клімату та покращення стану водних ресурсів;

- Канада, яка підтримує проєкти у сфері очищення води, охорони лісів і боротьби зі зміною клімату;

- Сполучені Штати Америки (USAID), що фінансують розвиток екологічно чистих технологій, відновлення природних ресурсів, а також сприяють підвищенню прозорості, доступу до інформації та розвитку екологічної освіти.

Отже, у сучасних умовах розвитку України міжнародна технічна допомога в екологічній сфері набуває визначального значення для забезпечення сталого розвитку держави. Це зумовлено її вагомими можливостями щодо поліпшення стану навколишнього природного середовища, зниження рівня негативного антропогенного впливу на природу, а також сприяння ефективній адаптації до кліматичних змін, що виступають критично важливими чинниками довгострокового розвитку країни.

У таких обставинах особливого значення набуває організаційний механізм публічного управління у сфері екологічної безпеки України, який відіграє ключову роль у забезпеченні узгодженості дій суб'єктів управління, ефективності реалізації екологічної політики та досягнення стратегічних цілей сталого розвитку. Структурні елементи зазначеного механізму систематизовано та представлено у табл. 2.1.

Таблиця 2.1

**Організаційний механізм публічного управління в сфері
екологічної безпеки**

Компоненти	Складові елементи реалізації
Правове забезпечення	Закони України Укази Президента України Постанови Кабінету Міністрів України Накази міністерств і відомств Статuti юридичних осіб, територіальних громад та екологічних громадських організацій
Інформаційне забезпечення	Звіти юридичних осіб Обстеження Інтернет Засоби масової інформації Статистичні збірники Соціологічні опитування, анкетування
Нормативне забезпечення	Стратегії та плани, інструкції, стандарти, методичні вказівки
Методи	Організаційні, економічні, психологічні, спеціальні
Важелі	Економічні, фінансові, правові
Інструменти	Технології, програми, планування та прогнозування, постійний моніторинг

Представлені у табл. 2.1 компоненти та їх структурні елементи у своїй сукупності формують цілісну систему управління у сфері екологічної безпеки України, орієнтовану на досягнення принципів сталого розвитку, збереження довкілля та забезпечення належного рівня здоров'я населення. Кожен із визначених компонентів і складових елементів має власне

функціональне призначення, виконує специфічні завдання та забезпечує відповідний рівень відповідальності, що у комплексі сприяє реалізації окреслених стратегічних цілей.

У цілому організаційний механізм функціонує як інструмент забезпечення дієвого контролю за станом навколишнього природного середовища, його охорони, раціонального використання природних ресурсів та гарантування екологічної безпеки для населення України.

Отже, специфіка функціонування організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки визначається низкою взаємопов'язаних чинників. До них належать: процеси реформування системи державного управління та становлення сучасної моделі публічного управління; поступова імплементація у національне законодавство міжнародних нормативно-правових актів у сфері охорони довкілля, ратифікованих Україною; універсальний характер застосування цього механізму у системах державного і публічного управління, зумовлений його публічною природою; загострення екологічних проблем і необхідність відновлення довкілля, яке зазнало суттєвих руйнувань унаслідок воєнних дій; активна участь широкого кола суб'єктів, включаючи громадські, недержавні та міжнародні організації; значна роль міжнародної технічної допомоги як визначального чинника забезпечення сталого розвитку України, зокрема через фінансування заходів із відновлення природних ресурсів, охорони довкілля, зменшення рівня забруднення, протидії зміні клімату та адаптації до її наслідків; а також орієнтація на забезпечення ефективного контролю, збереження природного потенціалу та гарантування екологічної безпеки для громадян України.

2.3. Аналіз проблематичних аспектів становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки

Накопичений практичний досвід переконливо свідчить про те, що ключовими інструментами оцінювання ефективності, результативності та відповідності управлінської діяльності сучасним викликам виступають показники механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки. До таких показників відносять інституційно-нормативні, організаційно-управлінські, фінансово-економічні, екологічні, інформаційно-аналітичні та соціальні індикатори. Їх систематизація забезпечує можливість комплексного оцінювання якості та своєчасності прийняття управлінських рішень, а також рівня їх практичної реалізації у площині забезпечення екологічної безпеки на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Інституційно-нормативні індикатори охоплюють кількісні та якісні параметри нормативно-правового забезпечення публічного управління у сфері екологічної безпеки. Йдеться, зокрема, про наявність стратегічних документів і функціонування уповноважених органів, кількість чинних законодавчих та підзаконних актів, ступінь їх узгодженості з міжнародними директивами, рівень виконання зобов'язань у межах євроінтеграційних процесів, а також ефективність імплементації екологічного законодавства у практичну діяльність.

Організаційно-управлінські показники характеризують інституційну спроможність суб'єктів публічного управління до реалізації екологічної політики. Вони відображають рівень координації між органами влади різних рівнів, ефективність міжвідомчої взаємодії, ступінь нормативного врегулювання процедур участі громадських екологічних організацій у процесах ухвалення рішень, а також рівень інтеграції екологічних аспектів у політики інших галузей.

Фінансово-економічні індикатори оцінювання управлінської діяльності у зазначеній сфері відображають обсяги бюджетного та позабюджетного

фінансування, частку екологічних витрат у структурі державних видатків, ефективність використання коштів екологічних фондів, а також масштаби інвестицій у проєкти, спрямовані на відновлення екосистем і розвиток «зеленої» економіки.

Екологічні показники безпосередньо характеризують фактичний стан екологічної безпеки, включаючи рівень забруднення атмосферного повітря, водних ресурсів і ґрунтів; обсяги утворення та переробки відходів; масштаби деградації природних екосистем і втрат біорізноманіття; площі територій природно-заповідного фонду; рівень техногенних ризиків і загроз.

Інформаційно-аналітичні показники відображають рівень відкритості екологічної інформації, ефективність функціонування систем екологічного моніторингу, доступність статистичних даних, а також інституційну спроможність органів влади до збору, обробки й аналізу інформації, необхідної для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Соціальні індикатори характеризують рівень екологічної свідомості та освіти населення, активність громадськості у сфері захисту довкілля, кількість та ефективність діяльності екологічних громадських організацій, а також ступінь підтримки населенням державної екологічної політики.

Проведений аналіз науково-літературних джерел засвідчує, що застосування системного підходу до оцінювання функціонування механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки, заснованого на використанні зазначених показників, дає змогу здійснювати комплексну діагностику стану управління у цій сфері, виявляти структурні дисбаланси, прогнозувати потенційні ризики та формувати ефективні напрями вдосконалення управлінських механізмів відповідно до засад сталого розвитку. Водночас результати такого аналізу свідчать про недостатній рівень результативності публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні.

Зокрема, науковці фіксують низку проблем, пов'язаних із неефективним застосуванням чинної нормативно-правової бази та

недосконалістю механізмів екологічного контролю. На їх переконання, сучасний стан довкілля в Україні вказує на наявність системних дисфункцій, попри певні позитивні зрушення у реалізації екологічної політики. Це підтверджується високими показниками забруднення атмосферного повітря і водних ресурсів, нераціональним використанням природних багатств, недостатнім рівнем екологічної освіти населення, обмеженим фінансуванням природоохоронних заходів, а також формальним характером участі громадських екологічних організацій у процесах ухвалення управлінських рішень.

У сукупності зазначені проблеми зумовлюють необхідність удосконалення процесів формування та розвитку системи публічного управління у сфері екологічної безпеки шляхом перегляду методичних підходів до оцінювання функціонування її механізму. Особливої уваги потребує оновлення системи показників із урахуванням вимог прозорості екологічного моніторингу, а також посилення міжсекторальної взаємодії.

Водночас фахівці акцентують увагу на необхідності забезпечення реальної, а не декларативної участі громадськості в управлінні природокористуванням та охороною довкілля. Така участь визначається комплексом економічних, соціально-політичних, екологічних і правових чинників, що впливають на функціонування громадських екологічних організацій у різних організаційних формах, зокрема у форматі товариств охорони природи, громадських інспекцій, студентських природоохоронних об'єднань, а також масових громадських структур (профспілок, молодіжних і науково-технічних товариств, трудових колективів, добровільних народних дружин тощо) [51]. Отже, одним із ключових стратегічних напрямів забезпечення екологічної безпеки держави є активне залучення екологічних громадських організацій до процесів публічного управління у цій сфері.

Результати наукового аналізу успішних зарубіжних практик участі громадськості у вирішенні екологічних питань демонструють еволюцію організаційно-ідеологічних форм діяльності екологічних громадських

організацій. Зокрема, дослідники виокремлюють щонайменше три основні типи таких організацій залежно від їх структури, сфери діяльності та застосовуваних методів:

- організації політико-лобістського спрямування (policy organizations), які характеризуються розгалуженою мережею регіональних осередків, тісною взаємодією з органами державної влади на різних рівнях (особливо на національному) та використанням політико-лобістських інструментів, що передбачають ініціювання парламентських слухань, розроблення державних програм і планів, а також безпосередню взаємодію з органами влади;

- аналітичні центри (think tanks), що відзначаються невеликим кадровим складом, широкою мережею професійних контактів та застосуванням аналітичних підходів, зокрема підготовкою експертних звітів, які слугують основою для формування стратегічних рішень;

- організації локальної дії (grassroots organizations), діяльність яких спрямована на вирішення актуальних проблем конкретних територіальних громад, включаючи питання місцевого та регіонального значення [7].

У межах визначення перспективних напрямів розвитку суб'єктів публічного управління автором уперше проведено SWOT-аналіз сучасного стану організаційного механізму функціонування суб'єктів публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні (рис. 2.1).

З урахуванням специфіки функціонування системи публічного управління, внутрішні та зовнішні чинники впливу на ефективність організаційного механізму визначаються через ідентифікацію ключових сильних і слабких сторін, а також найбільш вагомих можливостей і загроз. Їх виявлення здійснюється на основі комплексного аналізу відповідної інформаційної бази, що забезпечує об'єктивність оцінювання та обґрунтованість управлінських висновків.

Зокрема, до такої інформаційної бази належать:

- нормативно-правові акти України, зокрема закони, укази Президента України та постанови Кабінету Міністрів України, що регламентують

затвердження концептуальних і стратегічних документів (Концепцій, Стратегій, Програм, Планів дій), спрямованих на реформування системи державного управління, розвиток публічного управління, модернізацію державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, підтримку громадянського суспільства, а також формування та розвиток національної інноваційної системи України;

Сильні сторони (Strengths)	Слабкі сторони (Weaknesses)
<ul style="list-style-type: none"> - Розвинена система міжнародної технічної допомоги - Наявність відповідальності центральних органів влади - Активна громадська участь - Прозорість та інтеграція даних 	<ul style="list-style-type: none"> - Низька ефективність контролю та нагляду - Низький рівень інновацій - Низький рівень навчання та підготовки кадрів - Низький рівень інтеграції між різними суб'єктами публічного управління
Можливості (Opportunities)	Загрози (Threats)
<ul style="list-style-type: none"> - Розвиток громадських екологічних організацій - Підвищення фінансування через міжнародну допомогу - Інтеграція нових технологій і інновацій - Імплементация в європейський простір - Впровадження в освітній процес та в інформаційну політику ідеї розвитку громадських екологічних організацій - Поглиблення громадської участі - Розвиток партнерства між державними, приватними міжнародними суб'єктами 	<ul style="list-style-type: none"> - Відсутність усвідомлення важливості громадських екологічних організацій - Політичні і економічні труднощі - Недостатність ресурсів - Військові дії на території України - Недостатнє фінансування програм, зменшення інвестицій. - Демографічна криза - Неузгодженість між суб'єктами публічного управління - Корупція та неефективність в управлінні ресурсами

Рис. 2.1. SWOT-аналіз стану організаційного механізму публічного управління в сфері екологічної безпеки

– результати узагальнення теоретичних і прикладних наукових досліджень, присвячених проблематиці розвитку державного управління та

становлення публічного управління, функціонування місцевого самоврядування і громадянського суспільства, які відображені у монографіях, дисертаційних роботах, наукових статтях, матеріалах конференцій та інших науково-комунікативних заходів, а також у звітах науково-дослідних установ і офіційних статистичних джерелах;

– організаційно-правові та економічні засади здійснення наукової, науково-технічної й інноваційної діяльності, що розглядаються крізь призму визначення та реалізації їх пріоритетних напрямів розвитку [29].

Грунтовний аналіз сильних сторін (Strengths) організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки дозволяє виокремити низку ключових характеристик:

– сформована та ефективно функціонуюча система міжнародної технічної допомоги, яка розвивається за участю провідних міжнародних інституцій, зокрема Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, та забезпечує модернізацію екологічної інфраструктури і технологічне оновлення шляхом фінансування екологічних проєктів;

– чітко визначена відповідальність центральних органів виконавчої влади, зокрема у межах діяльності Міністерства екології та природних ресурсів, яке відіграє провідну роль у формуванні державної екологічної політики та координації природоохоронних заходів на загальнодержавному рівні на основі нормативно-правової бази, гармонізованої з міжнародними стандартами;

– активізація участі громадськості у процесах екологічного моніторингу та реалізації природоохоронних ініціатив;

– забезпечення прозорості та інтегрованості інформаційних потоків завдяки розвитку електронних реєстрів і механізмів відкритого доступу до публічної інформації.

Водночас деталізація слабких сторін (Weaknesses) організаційного механізму публічного управління у цій сфері дозволила встановити такі проблемні аспекти:

- недостатня ефективність системи контролю та нагляду, що зумовлена обмеженістю ресурсного забезпечення, наявністю корупційних ризиків і нераціональним використанням державних ресурсів;

- низький рівень впровадження інновацій у діяльність державних установ, що переважно пов'язано з браком фінансових ресурсів для реалізації сучасних підходів до охорони довкілля;

- недостатній рівень професійної підготовки та підвищення кваліфікації кадрів, обумовлений недостатньою увагою керівництва до розвитку кадрового потенціалу;

- слабка інтеграція між різними суб'єктами управління, спричинена недостатньою координацією діяльності між центральними та місцевими органами влади, які часто не забезпечені належними ресурсами та політичною підтримкою.

Реалізація можливостей (Opportunities) організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки здебільшого пов'язана з використанням потенціалу міжнародної технічної допомоги, що відкриває перспективи за такими напрямками:

- залучення додаткових інвестиційних ресурсів і грантового фінансування;

- отримання доступу до інноваційних технологій через участь у спільних програмах із міжнародними партнерами;

- активне впровадження «зелених» технологій, заходів енергозбереження та використання відновлюваних джерел енергії;

- розвиток концепцій смарт-міст і застосування сучасних технологій для моніторингу стану довкілля у режимі реального часу;

- підвищення рівня екологічної культури населення та стимулювання громадських екологічних ініціатив;

- розширення партнерської взаємодії між державними інституціями, приватним сектором і міжнародними організаціями.

Разом із тим аналіз ключових загроз (Threats) для організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки виявив такі напрями їх прояву:

- політична нестабільність і економічні виклики, зумовлені воєнним станом і кризовими явищами в економіці;
- дефіцит фінансових ресурсів у зв'язку з високою вартістю впровадження сучасних екологічних стандартів і технологій;
- поширеність корупційних практик і неефективність управління ресурсами, зокрема у діяльності екологічних інспекцій та контрольних органів;
- недостатній рівень координації між різними рівнями влади, що істотно ускладнює реалізацію екологічної політики та забезпечення екологічної відповідальності.

Таким чином, результати проведеного SWOT-аналізу організаційного механізму управління у сфері екології свідчать про наявність значних системних викликів, які обумовлені впливом воєнного стану, політичною нестабільністю, обмеженістю фінансових ресурсів та недостатньою ефективністю взаємодії між суб'єктами управління. Водночас подолання зазначених проблем можливе за рахунок впровадження інноваційних технологій, розвитку партнерства між державними і приватними структурами, розширення міжнародної проектної допомоги, удосконалення системи екологічної освіти, підвищення рівня відкритості органів публічного управління, стимулювання діяльності громадських екологічних організацій та активного використання міжнародного досвіду.

У цьому контексті особливого значення набуває концепція «інклюзивної екологічної безпеки», яка розглядає охорону довкілля крізь призму врахування потреб та інтересів усіх соціальних груп населення, у тому числі тих, спосіб життя яких відрізняється від загальноприйнятих стандартів (за умови дотримання правових норм), а також осіб з обмеженими можливостями. Такий підхід передбачає не лише забезпечення екологічної

безпеки, але й урахування соціальних, економічних і культурних умов життєдіяльності різних груп населення, а також дотримання таких принципів:

- забезпечення рівного доступу до природних ресурсів;
- гарантування участі та представництва громадян у процесах ухвалення екологічно значущих рішень, включаючи консультації та громадські обговорення;
- забезпечення охорони здоров'я населення через захист від забруднення довкілля та наслідків природних і техногенних катастроф;
- попередження соціальної вразливості шляхом реалізації програм підтримки вразливих категорій населення;
- забезпечення доступності екологічної освіти для всіх верств суспільства.

Отже, інклюзивна екологічна безпека виступає важливим інструментом формування справедливого громадянського суспільства, у межах якого кожен громадянин має рівні можливості для проживання у безпечному та здоровому навколишньому середовищі незалежно від своїх соціальних, економічних чи фізичних характеристик.

Узагальнюючи результати дослідження проблемних аспектів становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки, слід зазначити, що вони концентруються навколо специфіки застосування інструментів оцінювання ефективності та відповідності управлінської діяльності сучасним викликам, зокрема через аналіз показників функціонування відповідного механізму; виявлення структурних диспропорцій; прогнозування ризиків і розроблення заходів удосконалення управлінських процесів відповідно до принципів сталого розвитку; встановлення фактів недостатньо ефективного застосування чинної нормативно-правової бази та механізмів екологічного контролю; результатів SWOT-аналізу, що засвідчили наявність суттєвих системних викликів, пов'язаних із воєнним станом, політичною нестабільністю, фінансовими

обмеженнями та недосконалістю взаємодії між суб'єктами управління; а також розвитку концепції інклюзивної екологічної безпеки, яка орієнтує екологічну політику на врахування інтересів усіх верств населення.

РОЗДІЛ 3

ПРИОРИТЕТНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Стратегічні аспекти розвитку організаційного механізму системи публічного управління у сфері екологічної безпеки

Узагальнення положень, розглянутих у попередніх розділах, підкреслює необхідність удосконалення процесу становлення публічного управління у сфері екологічної безпеки шляхом розроблення та впровадження комплексного, цілісного й водночас адаптивного організаційного механізму. Такий механізм має бути спроможним оперативно й ефективно реагувати на сучасні екологічні виклики, зокрема за рахунок активізації участі екологічних громадських організацій у відповідних управлінських процесах.

Фактично рівень ефективності та результативності залучення громадських організацій до ухвалення рішень у сфері екологічної безпеки значною мірою визначається їх здатністю до консолідації зусиль із екологічними активістами, науковою спільнотою, представниками бізнесу та іншими зацікавленими сторонами. Така взаємодія спрямована на всебічне дослідження чинників, що впливають на процеси публічного управління екологічною безпекою, з метою вироблення обґрунтованих рішень, які знаходять підтримку в суспільстві. У цьому контексті залучення громадськості, зокрема експертного середовища, набуває особливої ваги, оскільки воно сприяє підвищенню рівня легітимності управлінських рішень, зміцненню довіри до органів влади та забезпеченню більш ефективної реалізації стратегій і заходів, спрямованих на охорону навколишнього природного середовища.

З метою візуалізації зазначених положень на рис. 3.1 відображено структуру суб'єктів організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки України та рівень їх взаємозв'язків, тоді як на рис. 3.2 представлено безпосередньо структуру організаційного механізму публічного управління у зазначеній сфері.



Рис. 3.1. Структура суб'єктів організаційного механізму публічного управління в сфері екологічної безпеки



Рис. 3.2. Структура організаційного механізму публічного управління в сфері екологічної безпеки

Найважчий досвід свідчить про важливість застосування різноманітних інструментів залучення екологічних громадських організацій до процесів управління, серед яких ключове місце займають консультативно-дискусійні платформи – публічні слухання, фокус-групи, «круглі столи» та громадські обговорення актуальних екологічних проблем. Підсумки таких заходів дозволяють акумулювати різнобічні позиції широкого кола зацікавлених сторін – мешканців територіальних громад, науковців, фахівців у сфері охорони природи, а також представників громадських екологічних організацій, які захищають інтереси різних груп у процесі прийняття рішень у складі дорадчих органів, експертних рад та міжвідомчих робочих груп при органах публічного управління. Це суттєво посилює вплив громадянського суспільства на формування державної екологічної політики та контроль за її виконанням.

Особлива увага, включно з діяльністю громадських екологічних організацій, має приділятися розвитку просвітницьких екологічних ініціатив та навчальних програм, що спрямовані на підвищення обізнаності населення щодо екологічних загроз, прав громадян та можливостей участі в ухваленні рішень у сфері екологічної безпеки. Для цього сучасні спільноти створюють доступні інформаційні ресурси, які висвітлюють екологічну інформацію, результати моніторингу стану довкілля та дані про реалізацію проектів у сфері охорони природи.

Розбудова механізмів незалежного громадського моніторингу та оцінювання результативності діяльності органів влади у сфері екологічної безпеки створює передумови для контролю з боку громадськості, включаючи проведення екологічної експертизи, та формує прозору й підзвітну систему управління. Цей процес передбачає інституційну підтримку діяльності громадських екологічних організацій, сприяння обміну досвідом і реалізації спільних ініціатив на національному та міжнародному рівнях. За таких умов формується комплексна система залучення екологічних громадських організацій до публічного управління, що сприяє підвищенню рівня

екологічної безпеки держави та прийняттю ефективних і суспільно підтримуваних рішень у цій сфері.

Важливо також стратегічне планування механізмів взаємодії всіх учасників публічного управління у сфері екологічної безпеки за напрямками, які враховують сучасні виклики, міжнародний досвід та потенціал громадянського суспільства. Це забезпечує інтеграцію екологічних пріоритетів у загальнодержавну стратегію розвитку. У зарубіжних дослідженнях такий підхід отримав визначення «мейнстрімінг екологічної політики», що передбачає включення екологічних принципів у всі сфери державного управління – економічну, соціальну, інфраструктурну та інноваційну – для формування системної екологічної орієнтації публічної політики на всіх рівнях її реалізації. Зокрема, інтеграція екологічних норм у публічне управління дає змогу запобігати деградації довкілля та впроваджувати сучасну модель розвитку громадянського суспільства, орієнтовану на підвищення якості життя та збереження природного капіталу.

Забезпечення екологічної безпеки на національному, регіональному та місцевому рівнях передбачає розробку цілісних екологічних планів і програм, які враховують географічні, соціально-економічні та екологічні особливості конкретних територій і забезпечують узгодженість управлінських рішень.

Реалізація зазначених заходів потребує інтенсивного розвитку нормативно-правової бази з урахуванням міжнародних зобов'язань України, зокрема щодо імплементації стандартів і норм Європейського Союзу в екологічній та кліматичній сферах, що виступають ефективними механізмами запобігання екологічним загрозам.

Паралельно розвиток інституційної бази екологічної безпеки передбачає оптимізацію функціонування органів, відповідальних за реалізацію екологічної політики – зокрема, структур екологічного моніторингу, державного контролю та нагляду за використанням і відтворенням природних ресурсів. Це вимагає чіткого розмежування

повноважень між різними рівнями влади та підвищення їхньої відповідальності за екологічні наслідки управлінських рішень.

Такі заходи забезпечують ефективність за умови одночасного розвитку інститутів незалежного екологічного контролю – експертних установ, аналітичних центрів, незалежних лабораторій моніторингу стану довкілля та громадських екологічних організацій, які здійснюють контроль за дотриманням екологічного законодавства.

В умовах глобалізації екологічних загроз ключову роль відіграє міжнародна співпраця у сфері екологічної безпеки, яка є одним із пріоритетів розвитку публічного управління у цій сфері. Вона реалізується через участь у розробці та виконанні дво- і багатосторонніх угод, спрямованих на боротьбу зі зміною клімату, охорону біорізноманіття та впровадження принципів сталого розвитку. Прикладами ефективної співпраці є участь у міжнародних екологічних конвенціях (Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, Орхуська конвенція, Конвенція про біологічне різноманіття) та посилення взаємодії з Європейським Союзом щодо впровадження сучасних норм екологічного права, оцінки впливу на довкілля та забезпечення прозорості публічного управління у сфері екологічної безпеки.

В сучасних умовах України особливо важливо брати участь у спеціалізованих програмах техніко-фінансової підтримки міжнародних організацій і партнерів, що спрямовані на модернізацію екологічної інфраструктури, впровадження «зелених» технологій, адаптацію до кліматичних змін і розвиток інституційного потенціалу у сфері екологічної безпеки.

Такий підхід до публічного управління у сфері екологічної безпеки є виправданим, оскільки модернізація системи моніторингу та контролю за станом довкілля потребує впровадження новітніх технологічних рішень – супутникового спостереження, автоматизованих сенсорів для виявлення забруднень та цифрових платформ для збору й аналізу даних. Саме ці інноваційні рішення дозволяють своєчасно виявляти негативні екологічні

тенденції, оперативно реагувати на потенційні загрози та підвищувати ефективність державного екологічного нагляду.

Ефективність державного екологічного нагляду значною мірою визначається вдосконаленням нормативно-правових механізмів реагування на порушення природоохоронного законодавства та посиленням відповідальності за завдану шкоду довкіллю. Водночас нагальною є потреба у впровадженні прозорого механізму екологічної звітності, що забезпечує доступ громадян до актуальної інформації щодо стану довкілля, джерел забруднення, проведених перевірок та зафіксованих порушень. Такий механізм може ефективно функціонувати в рамках системи електронного урядування у сфері екології.

Усе це акцентує увагу на вирішенні завдання підвищення рівня екологічної свідомості та освіченості громадян, що виступає своєрідною довгостроковою інвестицією у безпечне довкілля. Досягнення цього передбачає впровадження системної екологічної освіти шляхом інтеграції екологічних тем у навчальні програми всіх рівнів, проведення інформаційно-просвітницьких кампаній щодо відповідального ставлення до природи, а також активне залучення громадян до волонтерських ініціатив і природоохоронних проєктів.

Одночасно необхідно розвивати механізми фінансової та інституційної мотивації для підприємств з екологічною та інноваційною орієнтацією, спрямовані на зменшення забруднення, підвищення енергоефективності та використання відновлюваних джерел енергії. Поєднання освітнього впливу на населення та стимулювання інноваційних виробничих рішень формує комплексний підхід до підвищення екологічної безпеки та створює підґрунтя для вдосконалення механізмів публічного управління у цій сфері з позицій екологічної та економічної сталості. Це також потребує розвитку державних механізмів фінансування природоохоронної діяльності, включаючи екологічні субсидії, «зелені» облігації та інвестиції у розвиток екологічно чистих технологій і інфраструктури.

Вирішення глобальних екологічних проблем пов'язане з адаптацією до змін клімату та ефективним управлінням природними ресурсами. Перший аспект передбачає формування загальнонаціональної стратегії, орієнтованої на зменшення вразливості природних екосистем, сільського та водного господарства, енергетики й інших критично чутливих секторів. Другий аспект – перехід до політики сталого управління ресурсами на основі науково обґрунтованих методів використання водних, лісових і земельних ресурсів. Системна інтеграція економічного, екологічного та кліматичного вимірів державної політики забезпечує екологічну рівновагу та безпеку через реалізацію стратегічно важливих заходів:

- розширення та забезпечення належних умов функціонування мережі природоохоронних територій, включно з національними природними парками, заказниками та іншими категоріями охоронюваних земель;
- боротьба з ерозійними процесами, опустелюванням, забрудненням водних ресурсів, деградацією ґрунтів та іншими негативними явищами;
- охорона рідкісних і зникаючих видів флори та фауни шляхом відновлення екологічного балансу у вразливих природних зонах;
- створення системи моніторингу екологічних наслідків бойових дій, а також розробка правових і управлінських інструментів для мінімізації загроз довкіллю та населенню;
- розробка та реалізація програм відновлення і реабілітації забруднених територій, відновлення природного середовища та підвищення інституційного потенціалу держави в умовах надзвичайних ситуацій.

Комплексний підхід до екологічної безпеки в умовах війни повинен стати невід'ємним елементом сучасного публічного управління.

У цьому контексті особливо актуальним є забезпечення інституційної спроможності органів публічного управління у сфері екологічної політики шляхом підвищення кваліфікації кадрів, оптимізації управлінських структур, модернізації нормативно-правової бази, організації ефективного контролю та моніторингу виконання екологічних програм. Впровадження сучасних

цифрових технологій – супутникових систем, автоматизованих платформ збору та обробки екологічної інформації – у поєднанні з активною міжнародною співпрацею забезпечує доступ до передових практик, ресурсів і технічної допомоги, а також підвищує прозорість і підзвітність органів публічної влади на всіх етапах ухвалення рішень.

Таким чином, усе перелічене формує стратегічні орієнтири для побудови стійкого та ефективного організаційного механізму управління екологічною безпекою в умовах внутрішніх та зовнішніх викликів українського суспільства і держави. До цього належать наступні секторальні аспекти розвитку організаційного механізму функціонування суб'єктів публічного управління у сфері екологічної безпеки України:

- створення спеціалізованих державних органів, агентств або комітетів із чітко визначеною компетенцією в галузі екології (моніторинг забруднення, оцінювання екологічних ризиків, розробка стратегій зменшення впливу на довкілля тощо);
- забезпечення автономії та належного фінансування цих структур для ефективного виконання покладених на них функцій;
- удосконалення законодавства у сфері екологічної безпеки з урахуванням міжнародних стандартів і передових практик;
- залучення громадських екологічних організацій, активістів і експертів до моніторингу та участі у стратегічних рішеннях;
- розвиток цифрових систем екологічного моніторингу з використанням супутникового спостереження, безпілотних літальних апаратів і алгоритмів штучного інтелекту для своєчасного аналізу та оперативного реагування на потенційні загрози.

Отже, стратегічні напрямки розвитку організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки охоплюють: розвиток інструментів залучення громадських організацій і населення до консультативно-дискусійних, освітньо-просвітницьких, моніторингових та експертних платформ; підвищення інституційної спроможності органів влади

через навчання кадрів, оптимізацію управлінських структур, модернізацію нормативно-правової бази та організацію ефективного контролю і виконання екологічних програм; застосування сучасних цифрових технологій; активну міжнародну співпрацю для доступу до кращих практик і технічної допомоги; забезпечення прозорості та підзвітності органів публічної влади на всіх етапах ухвалення рішень.

3.2. Методологічні підходи до розвитку організаційного механізму системи публічного управління у сфері екологічної безпеки

Наукова позиція, що «освітнє та наукове забезпечення формування й успішної реалізації національної стратегії екологічної безпеки передбачає розробку методологічних основ і впровадження безперервної екологічної освіти, а також швидкий розвиток всебічної екологічної просвіти й виховання молодого покоління через підтримку діяльності позашкільних навчальних закладів, еколого-натуралістичних центрів та природничих секцій Центрив дітей та юнацтва» [81], є цілком обґрунтованою.

У цьому контексті ключовим завданням виступає оцінювання діяльності суб'єктів публічного управління за допомогою показників, серед яких пріоритетне значення має моніторинг стану довкілля. Він виступає важливим інструментом для своєчасного виявлення екологічних загроз, формування інформаційної бази та забезпечення науково обґрунтованого прийняття управлінських рішень.

До основних показників ефективності роботи органів управління відносять якість атмосферного повітря, водних ресурсів і ґрунтів. Дані показники мають регулярно вимірюватися й оприлюднюватися, що дозволяє фахівцям та широкому загалу здійснювати порівняльний аналіз екологічної ситуації у динаміці та оперативно реагувати на критичні відхилення від загальноприйнятих екологічних стандартів. Інтегровані індекси якості довкілля включають інформацію про концентрацію шкідливих речовин і

дозволяють встановлювати кореляцію між рівнем забруднення та потенційними ризиками для здоров'я населення.

Крім того, важливим показником є кількість та масштабність екологічних інцидентів – аварійних ситуацій техногенного або природного характеру, що призводять до порушення екологічної рівноваги й створюють загрози екологічній безпеці. Такі дані дають змогу оцінювати превентивний потенціал системи публічного управління у сфері екології. Підвищенню цього потенціалу сприяють діяльність численних екологічних інспекцій, перевірки суб'єктів господарювання, об'єктів із підвищеним рівнем екологічного ризику. Частота інспекцій, тривалість проведення перевірок і своєчасність публікації офіційних звітів на державних інформаційних платформах відображають організаційну спроможність і оперативність управлінських структур. Також важливо враховувати регулярність оновлення даних про рівень забруднення та ступінь автоматизації моніторингових процесів.

Комплексне використання зазначених показників дозволяє здійснювати об'єктивну оцінку результативності і ефективності роботи органів публічного управління у сфері екологічної безпеки та визначати напрямки вдосконалення управлінських механізмів.

Стратегічним пріоритетом у цій сфері є захист довкілля – збереження природного потенціалу, підтримання екологічної рівноваги й забезпечення сталого використання природних ресурсів. Для об'єктивної оцінки результатів управлінських заходів рекомендується застосовувати системні показники, що відображають стан довкілля та ефективність впроваджених екологічних політик. Серед них можна виділити:

- інвентаризацію природних ресурсів (лісові масиви, водні об'єкти, земельні угіддя) для актуалізації даних, оцінки антропогенного навантаження та формування основ стратегії збереження;

- розширення мережі заповідників, національних парків та заказників, що перебувають під спеціальним режимом охорони, що демонструє пріоритетність природоохоронних цілей у системі публічного управління;
- моніторинг стану видів флори та фауни відповідно до національних і міжнародних критеріїв, що слугує підґрунтям для розробки природоохоронних програм;
- статистичний аналіз екологічних порушень, який включає кількість випадків перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин, число порушень, що розглядалися у судах, та кількість успішних заходів із відновлення порушених екосистем (рекультивація земель, очищення водойм, відновлення лісових площ);
- аналіз обсягів фінансування природоохоронних програм, що демонструє частку державних витрат на екологічні ініціативи, рівень залучення міжнародної технічної допомоги та кількість проєктів, реалізованих на рівні територіальних громад за рахунок внутрішніх і зовнішніх інвестицій.

Отже, сукупність зазначених показників сприяє не лише комплексному аналізу стану захисту довкілля, а й управлінню екологічними ризиками – своєчасному виявленню, оцінюванню, запобіганню та нейтралізації потенційних загроз у поєднанні з нормативно-правовими, стратегічними, адміністративними та економічними інструментами.

Нормативно-правова база в сфері екологічної безпеки є одним із ключових елементів управління ризиками. Вона забезпечує правову регламентацію екологічної діяльності, контроль за її дотриманням та чітке визначення відповідальності за порушення природоохоронних норм. Цей елемент передбачає наявність стратегій сталого розвитку на національному та регіональному рівнях, інтегруючи екологічну складову у всі сфери публічного управління для мінімізації екологічних ризиків, адаптації до змін клімату та раціонального використання природних ресурсів, а показники їх реалізації виявляються через плани дій та регулярну звітність.

Ефективність системи управління екологічними ризиками значною мірою забезпечується застосуванням економічних стимулів – таких як екологічні податки, штрафи, субсидії та пільги, які спонукають суб'єктів господарювання дотримуватися принципів екологічної відповідальності, впроваджувати «зелені» технології, зменшувати техногенне навантаження на довкілля та вчасно і адекватно реагувати на надзвичайні екологічні ситуації. Серед ключових індикаторів таких заходів – середній час, необхідний для оцінки подій та початку оперативних дій, обсяги та швидкість мобілізації ресурсів, а також кількість проведених навчань і тренувань із залученням працівників для підвищення готовності до кризових ситуацій.

Особливу значущість має комплексне поєднання регуляторних, стратегічних і інституційних підходів у системі управління екологічними ризиками, яке оцінюється за чітко визначеними кількісними та якісними показниками. Це дозволяє інтегрувати екологічні вимоги у державні стратегії, забезпечуючи міжсекторальну координацію та врахування екологічних пріоритетів у всіх сферах соціально-економічного життя.

Критичною складовою цього процесу є впровадження екологічних стандартів – як міжнародних (ISO, директиви ЄС, Паризька кліматична угода), так і національних, оскільки рівень їх адаптації в державній політиці відображає ступінь нормативно-правового забезпечення екологічної безпеки та рівень взаємодії з міжнародними організаціями. Важливим індикатором є кількість заходів, форм і фактів співпраці з міжнародними екологічними структурами – конференцій, форумів, робочих груп, а також обсяги отриманого фінансування у формі грантів, субвенцій або інвестицій для реалізації екологічних проєктів.

Інтеграція екологічних вимог разом із інформаційним забезпеченням державних стратегій суттєво підсилює екологічну безпеку, поєднуючи системний підхід, нормативне регулювання, міжвідомчу координацію, міжнародну співпрацю, підвищення рівня екологічної обізнаності населення

та активну участь громадськості, включно з екологічними громадськими організаціями.

Не менш важливим аспектом є масштабування екологічної освіти через спеціалізовані програми в навчальних закладах усіх рівнів, починаючи з дошкільних установ. Кількісним показником рівня екологічної освіти може бути число навчальних закладів, які впроваджують у навчальні плани теми з екологічної безпеки, зміни клімату, поводження з відходами, енергоефективності та охорони довкілля.

Просвітницька складова передбачає також реалізацію широкомасштабних комунікаційних кампаній для популяризації екологічних цінностей, «зелених» технологій, принципів сталого споживання та відповідальної поведінки. Ефективність таких кампаній оцінюється чисельністю заходів, відсотком залучених громадян, кількістю організацій, що беруть участь у просвітницьких ініціативах, та результатами соціологічних досліджень.

Тісно пов'язаний із освітньою та просвітницькою діяльністю напрям підтримки інновацій у сфері екології. Важливою складовою модернізації суспільства є інвестиції в «зелені» технології, розвиток відновлюваної енергетики, підвищення енергоефективності. Такий підхід охоплює комплекс заходів із попередження, моніторингу та реагування на екологічні загрози – від природних катастроф до техногенних аварій – у поєднанні зі змінами клімату, що вимагає міжгалузевої координації, стратегічного планування та достатнього ресурсного забезпечення. До цього належить оснащення аварійно-рятувальних служб, наявність систем раннього попередження, планів евакуації та механізмів швидкої мобілізації ресурсів і координації дій між владними структурами. Оцінити ефективність таких заходів можна за кількістю спеціалізованих підрозділів, наявністю техніки й засобів захисту та чисельністю проведених тренувань.

У стратегічному плануванні в умовах кліматичних змін важливе значення мають політики адаптації до нових викликів і реалізація заходів

щодо зниження викидів парникових газів, розвитку енергоефективних технологій, озеленення міст та зміцнення захисної інфраструктури в зонах ризику. Ключовими індикаторами є кількість систем екологічного моніторингу, частота оновлення карт ризиків, швидкість реагування служб на події природного характеру, чисельність реалізованих проєктів із запобігання катастрофам.

Координація національних і міжнародних зусиль у межах реалізації міжнародних угод та ініціатив сприяє залученню фінансової й технічної допомоги, обміну досвідом і вирішенню транснаціональних екологічних проблем (забруднення транскордонних річок, охорона спільних природних об'єктів). Показниками ефективності таких процесів є кількість укладених угод, частота спільних моніторингових досліджень і рівень узгодженості дій між країнами.

Впровадження показників та індикаторів у ключових процесах екологічного управління формує систему оцінювання результативності державної політики у сфері екологічної безпеки, що дозволяє оперативно виявляти проблемні аспекти та коригувати управлінські рішення.

Таким чином, постійне вдосконалення організаційного механізму публічного управління в екологічній сфері є критично важливим для України. Це передбачає застосування сучасних технологій і інноваційних практик, систем моніторингу, прискорене реагування на екологічні загрози, мінімізацію бюрократичних процедур, зменшення ризиків забруднення, запобігання надзвичайним ситуаціям, попередження корупційних проявів, оптимізацію розподілу фінансових, людських і природних ресурсів. Такий підхід забезпечує економію бюджетних коштів, покращення якості екологічних послуг і створення умов для інтеграції України в міжнародну спільноту.

Особливу перспективу представляє розвиток цифрових технологій – геоінформаційних систем, платформ збору й обробки екологічних даних,

систем раннього попередження – на основі оновленої нормативно-правової бази відповідно до сучасних викликів.

Актуалізується також інвестування у людський капітал: підвищення кваліфікації працівників, залучення компетентної громадськості до управлінських рішень, обмін досвідом із міжнародними організаціями. У поєднанні із системою оцінювання результатів це створює передумови для сталого розвитку та ефективної реалізації екологічної політики в Україні.

Оцінка ефективності організаційного механізму публічного управління включає визначення здатності владних структур забезпечувати дотримання екологічних норм і стандартів, наприклад, аналізуючи роботу контролюючих органів у запобіганні забрудненню та застосування механізмів покарання за порушення.

Загалом, оцінювання ефективності управлінських механізмів у сфері екологічної безпеки потребує комплексного підходу, що включає:

- аналіз функціонального розмежування повноважень між інституціями, зокрема уникнення дублювання між територіальними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;
- оцінку рівня міжінституційної координації, ефективності співпраці органів місцевого самоврядування та центральної влади;
- аналіз достатності ресурсного забезпечення – фінансових, технічних і кадрових ресурсів для ефективного виконання екологічних завдань;
- оцінку застосування інноваційних технологій (спутникові знімки, дистанційний моніторинг, розвиток «зелених» технологій);
- аналіз ефективності системи екологічного аудиту та контролю для своєчасного виявлення порушень;
- оцінку виконання Україною міжнародних екологічних угод та гармонізацію національних норм із вимогами ЄС.

Важливим є також оцінювання впливу громадських екологічних організацій, що здійснюється за допомогою кількісних і якісних методів, зокрема:

- політичний і законодавчий вплив – відношення кількості успішно впроваджених пропозицій до загальної кількості запропонованих змін;
- соціальний вплив – зміни екологічної свідомості населення за результатами соціологічних опитувань;
- екологічний вплив – співвідношення фактичного рівня забруднення до вартості реалізації проекту;
- економічний вплив – відношення економії ресурсів до витрат на ініціативу;
- інституційний вплив – кількість впроваджених стандартів і вдосконалених практик;
- міжнародний вплив – частка міжнародних проєктів у загальній кількості реалізованих ініціатив.

Таким чином, методологічні підходи до розвитку організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки охоплюють широкий спектр аспектів: систему оцінювання результативності державної політики, управління екологічними ризиками на основі регуляторних, стратегічних та інституційних підходів, безперервну екологічну освіту, впровадження міжнародних і національних стандартів, сучасні технології та інноваційні практики, системи моніторингу, прискорене реагування на загрози, мінімізацію бюрократичних процедур, запобігання забрудненню та надзвичайним ситуаціям, протидію корупції, оптимізацію ресурсів, що разом сприяє економії коштів, покращенню екологічних послуг і інтеграції України до міжнародного співтовариства.

3.3. Прагматичні аспекти щодо зміни ключових суб'єкт-об'єктних відносин і взаємодії в системі публічного управління у сфері екологічної безпеки

В умовах дії воєнного стану в Україні особливо актуальним стає питання трансформації ключових суб'єктно-об'єктних відносин та взаємодії в

системі публічного управління у сфері екологічної безпеки, із врахуванням міжнародного досвіду держав, що зазнали воєнних конфліктів на своїй території та наразі демонструють успішне покращення стану екології.

Зокрема, аналіз досвіду Іраку дозволяє виокремити низку ініціатив та практик, які можуть бути адаптовані до українського законодавства у сфері екологічної безпеки:

- відновлення та захист природного середовища через розробку та реалізацію національних і локальних програм очищення забруднених територій, відновлення лісових насаджень, запобігання ерозії ґрунтів та впровадження сучасних міжнародних технологій очищення водних і ґрунтових ресурсів;

- реалізація системних освітніх програм, спрямованих на підвищення екологічної свідомості населення та використання екологічних ініціатив як інструменту соціальної згуртованості;

- активна координація з урядовими органами щодо розробки та реалізації екологічної політики за участю міжнародних донорів, грантових програм, обміну технологіями та досвідом;

- впровадження систем моніторингу, звітності та оприлюднення інформації про стан довкілля;

- визначення та застосування чітких екологічних норм і стандартів у різних секторах економіки, зокрема промисловості та сільського господарства, для мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище;

- реалізація заходів з енергозбереження, розвитку сталого транспорту та охорони природних територій із використанням економічних стимулів для екологічно відповідальної діяльності громад;

- підтримка волонтерських ініціатив щодо очищення територій, висадження дерев та інших природоохоронних заходів як засобу залучення широкого кола громадян.

Залежно від конкретного контексту в Україні, зазначені стратегії можуть бути адаптовані для ефективного реалізації та забезпечення позитивного впливу

на стан екології й процес державотворення.

У світлі міжнародного досвіду, зокрема Лівану, до українських умов можуть бути застосовані такі підходи та ініціативи:

- розвиток і розширення програм з роздільного збору та переробки відходів, зменшення їхнього обсягу шляхом заохочення повторного використання та мінімізації пакування;

- впровадження ефективних стратегій управління водними ресурсами, технологій збереження води, очищення та повторного використання стічних вод, проведення освітніх кампаній щодо раціонального водокористування та запобігання забрудненню;

- підвищення екологічної обізнаності через навчальні програми в школах і університетах, інформаційні кампанії та підтримку зелених зон у містах і селах, що сприяє покращенню здоров'я населення;

- запровадження механізмів комплексного оцінювання та ефективного управління екологічними ризиками, включаючи моніторинг стану повітря, водних ресурсів та ґрунтів;

- участь у міжнародних екологічних програмах та ініціативах, обмін досвідом, залучення технічної допомоги та фінансових ресурсів для реалізації проєктів;

- розвиток органічного землеробства та інших екологічно безпечних агрономічних методів для зменшення негативного впливу на ґрунти;

- застосування стандартів зеленого будівництва та екодизайну (енергоєфективні матеріали та технології), що сприяє зниженню впливу будівельної діяльності на довкілля;

- надання фінансової підтримки громадським організаціям у вигляді грантів, субсидій та інших інструментів для реалізації екологічних проєктів.

На етапі повоєнного відновлення України корисними можуть бути сирійські практики та стратегії у сфері екологічної безпеки, серед яких:

- реалізація національних програм з відновлення екосистем, що зазнали деградації, забруднення або негативного впливу воєнних дій, включаючи ліси,

водно-болотні угіддя, річки та озера, а також забезпечення сталого водокористування;

- запровадження системи роздільного збору відходів, будівництво сучасних полігонів та центрів переробки, очищення територій після промислових аварій або військових дій;

- організація волонтерських та освітніх програм із наданням грантів і фінансової підтримки на місцевому рівні;

- активна участь у міжнародних екологічних ініціативах, залучення технічної допомоги та фінансування, обмін досвідом із міжнародними організаціями;

- проведення оцінювання впливу антропогенної діяльності на довкілля та систематичний моніторинг стану екології;

- залучення приватних інвестицій у екологічні проєкти через податкові пільги та інші стимули, розвиток державно-приватного партнерства;

- впровадження систем контролю за дотриманням екологічних норм і стандартів;

- розробка комплексних планів сталого розвитку з урахуванням енергозбереження, управління водними ресурсами та охорони природних територій.

Застосування зазначених підходів та практик, адаптованих до українського контексту, сприятиме відновленню та зміцненню екологічної безпеки, забезпечить сталий розвиток територій та підвищить ефективність державного управління у сфері охорони довкілля.

Безперечно, усі перелічені підходи та ініціативи вимагають ретельної адаптації до специфіки українського контексту для забезпечення їхньої ефективної реалізації. Зокрема, швейцарські практики та концепції можуть стати корисними для вдосконалення українського законодавства у сфері екологічної безпеки, зокрема в таких напрямках:

- формування та впровадження національної стратегії сталого розвитку, що передбачає баланс між екологічними, соціальними та економічними

пріоритетами, забезпечуючи цілісність і узгодженість усіх компонентів державної політики;

- створення інтегрованої системи спостереження за станом навколишнього середовища, зокрема контролю за якістю повітря, водних ресурсів, ґрунтів та рівнем техногенного навантаження, із забезпеченням відкритого доступу громадськості до екологічної інформації через цифрові платформи;

- впровадження технологічно досконалих механізмів роздільного збору, переробки та утилізації відходів із застосуванням економічних стимулів для домогосподарств та підприємств, спрямованих на зменшення обсягів відходів шляхом повторного використання матеріалів;

- реалізація програм із озеленення міст, збереження природних ландшафтів та створення екологічних коридорів, що покращують екологічні умови та якість життя населення;

- інтеграція екологічної тематики у навчальні програми загальноосвітніх шкіл, вищих навчальних закладів та системи післядипломної освіти, а також проведення широкомасштабних інформаційних кампаній для формування екологічної свідомості громадян;

- активне застосування фінансових стимулів (державні гранти, пільгове оподаткування) для підтримки екологічно орієнтованих стартапів у сфері відновлюваної енергетики та сталого природокористування, що сприяє уніфікації екологічних стандартів і нормативів;

- розвиток міжнародної співпраці з екологічними організаціями та участь у спільних проектах, спрямованих на обмін досвідом, залучення фінансових і технічних ресурсів;

- запровадження систем податкових пільг, субсидій та грантових механізмів для підтримки природоохоронних проєктів;

- активне залучення громадських екологічних організацій до консультаційних процесів та формування нормативно-правових актів.

Реалізація зазначених практик та ініціатив може істотно сприяти

покращенню екологічного стану в Україні, забезпеченню сталого розвитку та підвищенню якості життя громадян за умов врахування національних особливостей. Особливо важливим є створення або вдосконалення спеціалізованих інституцій, відповідальних за координацію природоохоронної діяльності, зокрема підвищення ефективності державних екологічних агентств і реорганізація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів з метою зміцнення інституційної спроможності у формуванні та реалізації комплексної екологічної політики.

Крім того, необхідною є інтеграція екологічних аспектів у всі сфери державного управління, що передбачає впровадження обов'язкових екологічних стандартів і нормативів та контроль за їх дотриманням на всіх рівнях публічного управління.

Ключовою умовою ефективної реалізації принципів сталого розвитку є узгодженість публічного управління у сфері екологічної безпеки з іншими секторальними напрямками та активне розширення міжнародної співпраці. Це включає розвиток міжнародного партнерства, участь у транскордонних проектах, отримання технічної допомоги, обмін кращими практиками країн-членів Європейського Союзу.

Міжнародний досвід демонструє ефективність залучення громадських екологічних організацій до публічного управління через партнерські зв'язки з владними структурами на всіх рівнях і тісну співпрацю з територіальними громадами у розробці та реалізації природоохоронних ініціатив. Такий підхід сприяє формуванню довіри до екологічної політики та забезпечує її адресність і результативність.

Щодо сталого функціонування системи екологічної освіти та підвищення обізнаності населення, європейський досвід передбачає реалізацію спеціалізованих навчальних програм у школах, вищих навчальних закладах і на рівні післядипломної освіти. Особлива увага приділяється освітньому розвитку державних службовців і фахівців, відповідальних за прийняття рішень у сфері охорони довкілля, що дозволяє підвищити

ефективність управління екологічними ресурсами та забезпечити підтримку принципів сталого розвитку.

Таким чином, удосконалення системи публічного управління в Україні у сфері екологічної безпеки може бути успішно реалізоване через адаптацію практик та підходів окремих держав, які мають досвід вирішення екологічних викликів у постконфліктний період або за умов високого антропогенного навантаження на довкілля. Зокрема, цінними для України є практики, що впроваджуються в Іраку, Сирії та Лівані, за умови їхньої адаптації до національних реалій за такими ключовими напрямками:

В іракському контексті пріоритетним є розроблення комплексних стратегій відновлення природного середовища, постраждалого від військових дій, промислового забруднення та деградації екосистем (природних ландшафтів, забруднених територій, водно-болотних угідь і річкових систем); інвестиції в модернізацію водної інфраструктури; інтеграція екологічних ініціатив у систему державного управління з позицій сталого розвитку та підвищення координації між міністерствами, відомствами й регіональними структурами, які мають відношення до охорони довкілля; розвиток співпраці з міжнародними організаціями, екологічними фондами та програмами технічної допомоги; реалізація довгострокових освітніх кампаній з екологічної тематики для різних аудиторій із метою інформування населення про стан навколишнього середовища.

Безперечно, усі перелічені підходи та ініціативи вимагають ретельної адаптації до специфіки українського контексту для забезпечення їхньої ефективної реалізації. Зокрема, швейцарські практики та концепції можуть стати корисними для вдосконалення українського законодавства у сфері екологічної безпеки, зокрема в таких напрямках:

– формування та впровадження національної стратегії сталого розвитку, що передбачає баланс між екологічними, соціальними та економічними пріоритетами, забезпечуючи цілісність і узгодженість усіх компонентів державної політики;

- створення інтегрованої системи спостереження за станом навколишнього середовища, зокрема контролю за якістю повітря, водних ресурсів, ґрунтів та рівнем техногенного навантаження, із забезпеченням відкритого доступу громадськості до екологічної інформації через цифрові платформи;

- впровадження технологічно досконалих механізмів роздільного збору, переробки та утилізації відходів із застосуванням економічних стимулів для домогосподарств та підприємств, спрямованих на зменшення обсягів відходів шляхом повторного використання матеріалів;

- реалізація програм із озеленення міст, збереження природних ландшафтів та створення екологічних коридорів, що покращують екологічні умови та якість життя населення;

- інтеграція екологічної тематики у навчальні програми загальноосвітніх шкіл, вищих навчальних закладів та системи післядипломної освіти, а також проведення широкомасштабних інформаційних кампаній для формування екологічної свідомості громадян;

- активне застосування фінансових стимулів (державні гранти, пільгове оподаткування) для підтримки екологічно орієнтованих стартапів у сфері відновлюваної енергетики та сталого природокористування, що сприяє уніфікації екологічних стандартів і нормативів;

- розвиток міжнародної співпраці з екологічними організаціями та участь у спільних проєктах, спрямованих на обмін досвідом, залучення фінансових і технічних ресурсів;

- запровадження систем податкових пільг, субсидій та грантових механізмів для підтримки природоохоронних проєктів;

- активне залучення громадських екологічних організацій до консультаційних процесів та формування нормативно-правових актів.

Реалізація зазначених практик та ініціатив може істотно сприяти покращенню екологічного стану в Україні, забезпеченню сталого розвитку та підвищенню якості життя громадян за умов врахування національних

особливостей. Особливо важливим є створення або вдосконалення спеціалізованих інституцій, відповідальних за координацію природоохоронної діяльності, зокрема підвищення ефективності державних екологічних агентств і реорганізація Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів з метою зміцнення інституційної спроможності у формуванні та реалізації комплексної екологічної політики.

Крім того, необхідною є інтеграція екологічних аспектів у всі сфери державного управління, що передбачає впровадження обов'язкових екологічних стандартів і нормативів та контроль за їх дотриманням на всіх рівнях публічного управління.

Ключовою умовою ефективної реалізації принципів сталого розвитку є узгодженість публічного управління у сфері екологічної безпеки з іншими секторальними напрямками та активне розширення міжнародної співпраці. Це включає розвиток міжнародного партнерства, участь у транскордонних проектах, отримання технічної допомоги, обмін кращими практиками країн-членів Європейського Союзу.

Міжнародний досвід демонструє ефективність залучення громадських екологічних організацій до публічного управління через партнерські зв'язки з владними структурами на всіх рівнях і тісну співпрацю з територіальними громадами у розробці та реалізації природоохоронних ініціатив. Такий підхід сприяє формуванню довіри до екологічної політики та забезпечує її адресність і результативність.

Щодо сталого функціонування системи екологічної освіти та підвищення обізнаності населення, європейський досвід передбачає реалізацію спеціалізованих навчальних програм у школах, вищих навчальних закладах і на рівні післядипломної освіти. Особлива увага приділяється освітньому розвитку державних службовців і фахівців, відповідальних за прийняття рішень у сфері охорони довкілля, що дозволяє підвищити ефективність управління екологічними ресурсами та забезпечити підтримку принципів сталого розвитку.

Таким чином, удосконалення системи публічного управління в Україні у сфері екологічної безпеки може бути успішно реалізоване через адаптацію практик та підходів окремих держав, які мають досвід вирішення екологічних викликів у постконфліктний період або за умов високого антропогенного навантаження на довкілля. Зокрема, цінними для України є практики, що впроваджуються в Іраку, Сирії та Лівані, за умови їхньої адаптації до національних реалій за такими ключовими напрямками:

В іракському контексті пріоритетним є розроблення комплексних стратегій відновлення природного середовища, постраждалого від військових дій, промислового забруднення та деградації екосистем (природних ландшафтів, забруднених територій, водно-болотних угідь і річкових систем); інвестиції в модернізацію водної інфраструктури; інтеграція екологічних ініціатив у систему державного управління з позицій сталого розвитку та підвищення координації між міністерствами, відомствами й регіональними структурами, які мають відношення до охорони довкілля; розвиток співпраці з міжнародними організаціями, екологічними фондами та програмами технічної допомоги; реалізація довгострокових освітніх кампаній з екологічної тематики для різних аудиторій із метою інформування населення про стан навколишнього середовища.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення кваліфікаційного дослідження вирішено завдання щодо узагальнення теоретичних засад становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки в Україні та визначення пріоритетних напрямів розвитку її організаційного механізму у контексті прагматичних аспектів їх впровадження.

Одержані в ході проведеного дослідження результати дають змогу сформулювати наступні узагальнення, висновки та практичні рекомендації.

1. Сутність і зміст екологічної безпеки держави як об'єкта публічного управління розкриваються через аналіз категорій «публічне управління», «механізм управління», «механізм державного управління», «механізм публічного управління», які несуть у собі системний зміст і забезпечують практичну реалізацію функцій публічного управління для досягнення визначених цілей. Кожен із цих механізмів характеризується власною структурою, методологією, важелями впливу та інструментами взаємодії з об'єктом управління на основі відповідного правового, організаційного та інформаційного забезпечення. Концептуальні засади механізмів публічного управління в сфері екологічної безпеки визначаються ієрархією нормативно-правових актів; розвитком принципів екологічної демократії у сфері охорони довкілля; концепцією корпоративної соціальної відповідальності; а також розвитком організаційного механізму публічного управління, що охоплює такі рівні: локальний (підприємства, організації), місцевий (адміністративні райони, міста), регіональний (області), субнаціональний (об'єднання областей), національний (держави), міждержавний (об'єднання держав), глобальний (планетарний).

2. Зарубіжний досвід функціонування механізмів публічного управління у сфері екологічної безпеки свідчить про формування ефективної нормативно-правової бази, заснованої на системі екологічних стандартів, законності контрольної діяльності, запобіганні правопорушень і

відшкодуванні збитків; управлінні ситуативними змінами; прозорості та універсальності критеріїв оцінювання діяльності; узгодженості інтересів; передачі повноважень охорони довкілля на регіональний і місцевий рівень; активній участі громадських організацій у лобіюванні, просвітницькій діяльності, консультаціях та робочих групах, а також у співпраці з урядовими структурами та іншими зацікавленими сторонами.

3. Генезис розвитку нормативно-правової бази публічного управління у сфері екологічної безпеки визначається систематичним удосконаленням екологічного законодавства; особливостями формування та реалізації державної екологічної політики; пошуком і впровадженням ефективних механізмів публічного управління; інституційною реформою державної системи охорони довкілля; комплексним вирішенням економічних та екологічних завдань; формуванням у суспільстві екологічних цінностей і практик сталого споживання та виробництва; забезпеченням сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу; інтеграцією екологічної політики у процес ухвалення рішень щодо соціально-економічного розвитку.

Особливості функціонування організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки обумовлені процесами реформування державного управління та становлення системи публічного управління; поступовим впровадженням норм міжнародних нормативно-правових актів у національне законодавство; універсальністю застосування механізму у системах державного та публічного управління; підтримкою широкого кола суб'єктів, включаючи громадські, недержавні та міжнародні організації; а також міжнародною технічною допомогою в сфері екології, яка є ключовою для забезпечення сталого розвитку України.

Проблемні аспекти становлення системи публічного управління у сфері екологічної безпеки стосуються особливостей інструментів оцінювання ефективності та відповідності діяльності; удосконалення управлінських механізмів відповідно до принципів сталого розвитку; виявлення фактів неефективного застосування чинної нормативно-правової бази; наявності

системних викликів, спричинених воєнним станом, політичною нестабільністю, браком фінансових ресурсів та проблемами взаємодії між суб'єктами управління; а також врахування потреб і інтересів усіх верств населення.

4. Стратегічні аспекти розвитку організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки охоплюють розвиток інструментів залучення громадських організацій та населення до управлінських процесів; підвищення інституційної спроможності органів публічного управління через оптимізацію управлінських структур, підвищення кваліфікації кадрів, оновлення нормативно-правової бази, забезпечення ефективного контролю, моніторингу та реалізації екологічних програм; активне використання цифрових технологій; розширення міжнародної співпраці; а також забезпечення прозорості та підзвітності органів влади на всіх етапах прийняття рішень.

Методологічні підходи до розвитку організаційного механізму публічного управління у сфері екологічної безпеки передбачають систему оцінювання результативності державної політики; систему управління екологічними ризиками; безперервну екологічну освіту; впровадження національних та міжнародних стандартів; застосування сучасних технологій і інноваційних практик, систем моніторингу довкілля; прискорене реагування на екологічні загрози; мінімізацію бюрократичних процедур; зменшення ризиків забруднення та запобігання надзвичайним ситуаціям; боротьбу з проявами корупції; оптимізацію розподілу фінансових, людських та природних ресурсів.

5. Прагматичні аспекти зміни ключових суб'єкт-об'єктних відносин і взаємодії в системі публічного управління у сфері екологічної безпеки включають розробку комплексних стратегій щодо відновлення природного середовища, постраждалого внаслідок бойових дій, промислового забруднення та деградації екосистем; інтеграцію екологічних ініціатив у систему державного управління; розширення співпраці з міжнародними

організаціями, фондами та програмами технічної допомоги; реалізацію довгострокових освітніх кампаній із питань охорони довкілля; впровадження ефективної системи управління відходами за активної участі екологічних громадських організацій; розробку планів реагування на екологічні катастрофи і надзвичайні ситуації, інтегрованих у систему національної безпеки та цивільного захисту; а також інтеграцію екологічних стандартів у національну безпеку та встановлення чітких і вимірюваних норм для різних секторів економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абламєтова Я. А., Думас І. З. Роль громадських екологічних організацій в Україні. 2018. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/5073> (дата звернення: 22.04.2026).
2. Акімова Л. Удосконалення основних складників механізму державного управління забезпеченням економічної безпеки України. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. Вип. 4 (39). URL: [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04\(39\)/13.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2018/2018_04(39)/13.pdf) (дата звернення: 09.03.2026).
3. Аналітично-інформаційний бюллетень КМУ : веб-сайт. URL: <http://www.info-kmu.com.ua> (дата звернення: 09.04.2026).
4. Андрієнко М. В., Шако В. С. Сутність державної екологічної політики на загальнодержавному та регіональних рівнях. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2016. № 9. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1051> (дата звернення: 19.04.2026).
5. Андрієнко М. В., Шако В. С. Аналіз і адаптація кращих європейських практик щодо реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 19. С. 51–58.
6. Андрієнко М.В., Шако В.С. Механізми реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 18. С. 47–53.
7. Андрусевич А. Неурядові екологічні організації в Україні: проблеми становлення та розвитку. Незалежний часопис. 2006. № 41. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n41texts/andrusevych.htm> (дата звернення: 26.03.2026).
8. Ашикова Е.І. Стратегічна екологічна оцінка як інструмент реалізації державної екологічної політики. Правові аспекти публічного управління: теорія та практика : зб. матеріалів V наук.-практ. конф. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2013. С. 133–136.
9. Бардіна О. О. Міжнародне нормативне забезпечення вирішення

проблем зміни клімату. Наукові записки Інституту законодавства ВР України. 2013. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2013_5_28 (дата звернення: 15.03.2026).

10. Белошакка Т. В. Вплив органів місцевого самоврядування на екологічну політику : проблеми та перспективи. Місцеве самоврядування в Україні та світі: теорія і практика : зб. Матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф. Полтава : Полтавський державний аграрний університет, 2021. С. 63–67.

11. Белошакка Т. В. Історична ретроспектива публічного управління в сфері екологічної безпеки України. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. Вип. 4. URL: <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/issue/view/12> (дата звернення: 08.03.2026).

12. Белошакка Т. Моделі модернізації організаційного механізму функціонування суб'єктів публічного управління в сфері екологічної безпеки України. Теоретичні та прикладні питання державотворення. 2024. Вип. 32. URL: <http://taais.oridu.odessa.ua/article/view/319146> (дата звернення: 08.03.2026).

13. Бикова Ю. Д. Екологізація публічного адміністрування в Україні як умова формування екологічної свідомості. Державне управління та місцеве самоврядування. 2018. № 4 (39). С. 82–88.

14. Бізек В. Політика та право ЄС з питань, що стосуються довкілля: посібник. Київ, 2013. URL: <http://www.sbs-envir.org/images/documents/ECLEG-Textbook-UA.pdf>. (дата звернення: 24.03.2026).

15. Білик О. І., Лукашевська У. Т. Сутність, значення та розвиток публічного механізму. Економіка і суспільство. 2017. № 12. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/06/Ekonomika-i-suspilstvo-12-2017.pdf> (дата звернення: 05.03.2026).

16. Бірюков В. В. Державне управління реформуванням природоохоронної системи: закордонний досвід для України. Теорія та практика державного управління. 2018. № 2 (61). С. 235–242.

17. Боковикова Ю.В., Панова О.В. Зарубіжний досвід державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища. Актуальні проблеми державного управління. 2018. № 1 (53). URL: <http://www.kbuara.kh> (дата звернення: 08.04.2026).

18. Бомчак Я. О. Реалізація органами місцевого самоврядування державної політики в сфері охорони навколишнього природного середовища як об'єкт наукового дослідження. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 11. С. 121–123.

19. Борисюк С. Л. Напрямки зниження негативних наслідків імовірної глобальної зміни клімату на території України. Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Znpcvds_2013_1_5 (дата звернення: 08.04.2026).

20. Бреус Д. С., Сікорський В. В. Сучасний стан державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища. Таврійський науковий вісник. 2019. № 109, ч. 1. С. 196–201.

21. Буканов Г. М. Адміністративно-організаційний механізм державного управління у сфері формування і реалізації екологічної політики: загальнодержавний і регіональний аспекти. Публічне управління та митне адміністрування. 2020. № 4 (27). С. 26–31.

22. Буканов Г. М. Стратегічні інструменти реалізації державної екологічної політики в Україні. Публічне адміністрування: теорія та практика. 2019. Вип. 2 (22). URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02\(22\)/7.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2019-02(22)/7.pdf) (дата звернення: 08.03.2026).

23. Валюх А. М., Зайцев Д. Б., Якимчук А. Ю. Роль міжнародних організацій у сфері збереження й відтворення природного капіталу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1214> (дата звернення: 02.03.2026).

24. Виступ Міністра екології та природних ресурсів України О. О. Проскуракова на всеєвропейській конференції Міністрів охорони

навколишнього середовища «Довкілля для Європи». URL: <http://www.sbs-envir.org/index.php/ru/home-rus/69-ukrainian/highligts/125-kviten-2013> (дата звернення: 29.04.2026).

25. Витвицький Я. С., Кринична А. Є. Механізм державного управління в екологічній сфері на регіональному рівні та напрями його вдосконалення. Актуальні проблеми державного управління. 2012. № 2 (42). С. 178–186.

26. Водний кодекс України : Кодекс України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР: із змінами згідно із Кодексом України від 26.05.2022 р. № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.03.2026).

27. Всеукраїнської громадської організації природоохоронного спрямування «Жива планета» : веб-сайт. URL: <https://www.zhiva-planet.org.ua> (дата звернення: 27.03.2026).

28. Гетьман А. П. Організаційно-правовий механізм охорони навколишнього природного середовища. Проблеми законності. 2014. Вип. 125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pz_2014_125_17 (дата звернення: 28.04.2026).

29. Глобальний Екологічний Фонд. *Міндовкілля* : веб-сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/content/globalniy-ekologichniy-fond.html> (дата звернення: 27.03.2026).

30. Горлинський В.В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір. Київ: Вид. ПАРАПАН, 2011. 378 с.

31. Гобела В. В., Дудюк В. С., Гобела В. М. Забезпечення еколого-економічної безпеки у посткризовий період. Науковий вісник НЛТУ України. 2021. № 5, т. 31. С. 79–83.

32. Голинська О. В., Белошарка Т. В. Актуалізація публічно-управлінської проблематики в екологічній сфері : світовий та вітчизняний виміри. Публічне управління: традиції, інновації, глобальні тренди. 2020. Вип. 2 (58). С. 181-187.

33. Горбач Л. Індекс екологічної ефективності як інструмент оцінки складових сталого розвитку. REBUILD UKRAINE: справа всього цивілізованого світу. 2023. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/22238/1/151-155.pdf> (дата звернення: 18.04.2026).
34. Гулич О. І. Регулювання екологічної безпеки регіону: європейський досвід. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 3. С. 145–152.
35. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем / Домбровська С. М., Коврегін В. В., Помаза-Пономаренко А. Л., Коленов О. М. Харків : НУЦЗУ, 2017. 244 с.
36. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад.: Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін.; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. НАДУ, 2010. 820 с.
37. Європейський інвестиційний банк. Міндовкілля : веб-сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/content/globalniy-ekologichniy-fond.html> (дата звернення: 27.04.2026).
38. Жихарева А. Б. Розвиток екологізації державного управління в Україні : монографія. Київ : АМУ, 2017. 196 с.
39. Жулавський А. Ю., Гордієнко В. П. Механізм забезпечення екологічної безпеки. Вісник Сумського державного університету. Сер. Економіка. 2016. № 1. С. 7–14.
40. Індекс екологічної ефективності. URL: <https://eco.aep.kiev.ua/novini/indeks-ekologichnoyi-efektivnosti-epi/> (дата звернення: 16.04.2026).
41. Кириченко Ю. М. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері навколишнього природного середовища. Юридичний науковий електронний журнал. 2020. № 2. С. 226–229.
42. Кодекс України про надра : Кодекс України від 27.07.1994 р. № 132/94-ВР: із змінами згідно із Кодексом України від 15.01.2022 р. № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text>

(дата звернення: 08.04.2026).

43. Козаченко Т. Сучасна парадигма екологізації публічного управління. Ефективність державного управління. 2018. Ч. 1. Вип. 1 (54). С. 107–116.

44. Колєнов О.М. Пріоритети реалізації й оцінювання державної політики у сфері екологічної безпеки. Вісник Національного університету цивільного захисту України. 2017. Вип. 2. С. 127–133.

45. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text (дата звернення: 22.04.2026).

46. Конституція України: прийнята на V сесії ВР України 28.06.1996 р.: зі змінами відповідно до Закону України від 03.09.2019 р. – №27-IX. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.04.2026).

47. Легеза Ю. О. Характеристика адміністративно-правових методів публічного управління у сфері використання природних ресурсів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 2, т. 1. С. 77–81.

48. Лісовий кодекс України : Кодекс України від 21.01.1994 р. № 3852-ХІІ: із змінами згідно із Кодексом України від 10.07.2022 р. № 3852-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3852-12#Text> (дата звернення: 08.03.2026).

49. Лукомська А. А., Ярошенко А.С. Досвід зарубіжних країн щодо вдосконалення механізмів державного управління в екологічній сфері в контексті євроінтеграції. Прикарпатський юридичний вісник. 2021. Вип. 1 (36). С. 61–64.

50. Люленко С. Громадські природоохоронні організації та напрямки їх екологічної діяльності. Молодь і ринок. 2017. № 3 С. 62–65.

51. Майстро С. В., Колєнов О. М. Проблеми та протиріччя державної екологічної політики на регіональному рівні. Державне будівництво. 2014. № 1. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua> (дата звернення: 25.03.2026).

52. Малеки О.А. Механізми формування та реалізації державної екологічної політики в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 19. С. 96–99.

53. Матеріали офіційного сайту Міністерства екології та природних ресурсів України. URL: <http://www.menr.gov.ua> (дата звернення 25.02.2026).

54. Неділько А. І. Теоретичні підходи до визначення поняття «Механзм публічного управління». *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2018. № 2. URL: http://el-zbirn-du.at.ua/2018_2/8.pdf (дата звернення: 10.03.2026).

55. Нешик С. С. Вплив органів місцевого самоврядування на покращення екологічної ситуації в регіоні. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej2/txts/region/05nssesr.pdf> (дата звернення: 25.03.2026).

56. Оболенський О. Ю. Публічне управління: цивілізаційний тренд, наукова теорія і напрям освіти. Публічне управління: шляхи розвитку : матер. наук.- практ. конф. за міжнар. участю 26 листоп. 2014 р. Т. 1. Київ : НАДУ, 2014. С. 3–4.

57. Омаров А. Е. Управлінські механізми державної політики забезпечення екологічної безпеки. *Теорія та практика державного управління*. 2016. Вип. 3 (54). С. 203–208.

58. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2755-17> (дата звернення: 20.04.2026).

59. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-п>. (дата звернення: 14.04.2026).

60. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо оптимізації повноважень органів виконавчої влади у сфері екології та природних ресурсів, у тому числі на місцевому рівні : Закон України № 5456-VI від 16.10.2012 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>. (дата звернення: 24.03.2026).

61. Про екологічну експертизу : Закон України від 09.02.1995 р. №

45/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80/ed19950209#Text> (дата звернення: 08.03.2026).

62. Про затвердження Загальнодержавної цільової програми розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на період до 2021 року : Закон України від 24.05.2012 р. № 4836-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4836-17#Text> (дата звернення: 08.03.2026).

63. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 28.06.1997 р. № 280/97-ВР: із змінами згідно із законом України від 03.08.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.04.2026).

64. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2818-17#Text> (дата звернення: 07.04.2026).

65. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 07.04.2026).

66. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки : Постанова ВР від 05.03.1998 р. № 188/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/188/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

67. Про охорону атмосферного повітря : Закон України від 16.10.92 р. № 2708-XII: із змінами згідно із Законом України від 27.07.2022 р. № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення: 04.04.2026).

68. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 26.06.1991 р. № 1268- XII: із змінами згідно із Законом України від 10.07.2022 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264->

12#Text (дата звернення: 27.04.2026).

69. Про оцінку впливу на довкілля : Закон України від 23.05.2017 р. № 2059-VIII: із змінами згідно із Законом України від 13.05.2022 р. 2059-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text> (дата звернення: 05.04.2026).

70. Про природно-заповідний фонд України : Закон України від 16.06.1992 р. № 2457-XII: із змінами згідно із Законом України від 08.08.2021 р. № 2456-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

71. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2021 року «Про виклики і загрози національній безпеці України в екологічній сфері та першочергові заходи щодо їх нейтралізації» : Указ Президента України №111/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1112021-37505>. (дата звернення: 09.03.2026).

72. Про тваринний світ : Закон України від 13.12.2001 р. № 2894-III: із змінами згідно із Законом України від 08.08.2021 р. № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

73. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента 722/2019. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825> (дата звернення: 09.04.2026).

74. Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III: із змінами згідно із Законом України від 08.08.2021 р. № 3055-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text> (дата звернення: 08.04.2026).

75. Сайт Євростат. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&plugin=1&language=en&pcodet=t2020_rt320 (дата звернення: 09.04.2026).

76. Самойлова І. І. Напрями вдосконалення системи державного управління екологічною безпекою в Україні. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 11. URL: <http://www.dy.nauka>.

com.ua/?op=1&z=1355(дата звернення: 29.04.2026)

77. Сергієнко Л. В., Дзюбенко О. М., Ожго С. В. Державна екологічна політика України та правовий механізм її формування і реалізації. Економіка, управління та адміністрування. 2019. № 3 (89). С. 191–200.

78. Статистичний збірник «Україна у цифрах, 2013» URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/Arhiv_u/01/Arch_ukr_zb.htm

79. Фесянов П. О. Державне регулювання екологічної безпеки на рівні регіону: досвід європейських країн. Державне управління: теорія та практика. 2011. № 1. URL : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Fesyano.pdf> (дата звернення: 24.03.2026).

80. Хилько М. І. Цінності екологічної безпеки як соціокультурні регулятори соціуму. Політичне життя. 2021. № 1. С. 101-108.

81. Bieloshapka T. Public management issues in the ecological sphere: world and domestic dimensions. Сучасний менеджмент: моделі, стратегії, технології : матеріали ХХІІІ Всеукраїнська щорічна студентська наук.-практ. конф. за міжнародною участю. 28 квіт. 2022 р. Одеса : Інститут публічної служби та управління ДУ «Одеська політехніка», 2022. С. 240–241.

82. Bobkova A., Sydorov Y., Karpuk A., Oliinyk Y., Samofatova V. Economic and mathematical modelling of ecological entrepreneurship as a direction of state agrarian policy. International Journal of Management. 2020. 11(2). P. 85–94.

83. Global NEST : веб-сайт. URL: <https://www.gnest.org> (дата звернення: 27.08.2022).

84. Shcherbak V., Ganushchak-Yefimenko L., Nifatova O., Tkachuk V., Ptashchenko O. Use of key indicators to monitor sustainable development of rural areas. Global Journal of Environmental Science and Management this link is disabled. 2020. 6(2). P. 175–190.

85. Statement by WWF-Ukraine on the possible unification of forestry enterprises. WWF : веб-сайт. URL: <https://wwf.ua/en/?7079866/forests-enterprise-reform> (дата звернення: 27.04.2026).